

81.632.1 я 71
5385
578

К. А. БЕДРЕЕВ

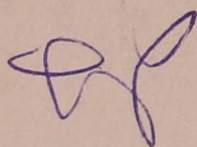
АЛТАЙ ТИЛ

БАШТАМЫ ШКОЛДЫҢ
1-КЫ КЛАССЫНЫҢ УЧЕБНИГИ

ГОРНО-АЛТАЙСК
1957

76731XP

A handwritten signature or set of initials in blue ink, consisting of a stylized, cursive-like shape.

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Колич. предыд. выдач _____

2/III 1778

2/II 781

Чс
Б48

К. А. БЕДРЕЕВ

АЛТАЙ ТИЛ

ГРАММАТИКА, ЧЫН БИЧИИРИ
ЛЕ
ТИЛДИ ТЕМИКТИРЕРИ

БАШТАМЫ ШКОЛДЫНГ I КЛАССЫНЫНГ
У Ч Е Б Н И Г И

УЧУНЧИ КАТАП ЧЫГАРГАНЫ

*Горно-Алтайский облоно
jöптөгөн*

Горно-Алтайская Областная
* БИБЛИОТЕКА *

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ
КНИЖНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО * 1957

187.95
46731
70

81.632.1я71
Б385

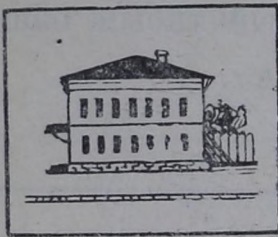
Книга объявлена в аннотиро-
ванном тематическом плане
Горно-Алтайского книжного
издательства за 1957 год, по-
рядковый номер 55.

---

1 §. Табыштар ла буквалар керегинде үренгенин катап көрөри.

Сөстөр табыштардан бүдүп жат. Бичикте табыштарды букваларла темдектеп жат.

1 таскаду. Журуктардын алдындагы сөстөрдү кычырыгар.

Тура.

Турна.

1. **Тура** деп сөстө канча табыш? Сөстө кандый табыштар?

2. **Турна** деп сөстө канча табыш? Сөстө кандый табыштар?

Бу сөстөрдү бичип алыгар:

*Тура. Үш. Табу. Чеген.
Турна. Сас. Тураа. Аюк.*

Табыштарды бис угуп ла айдып турадыс.

Букваларды дезе бис көрүп ле бичип турадыс.

2 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Кем, балдар, слерди тынг сүүйт?

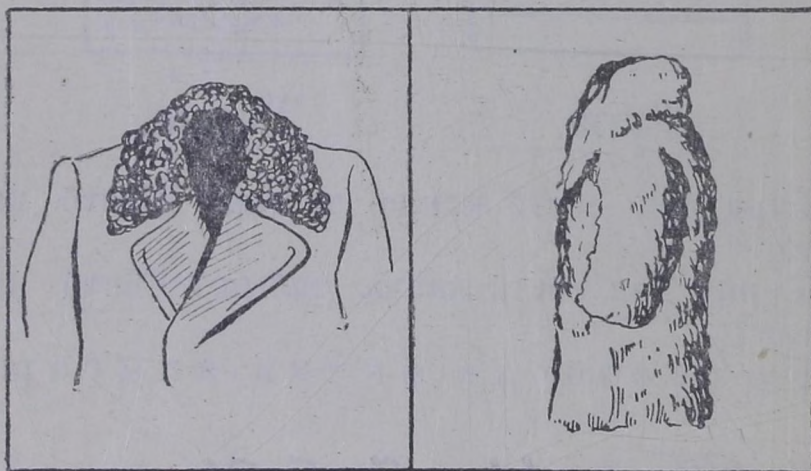
Кем **сүрекей** эркелейт?

—Кару **энебис.**

1. Мында кандый сөстөр карарта базылган?

2. Олордын кажызында ла канча табыш?

3 таскаду. Журуктардын алдындагы сөстөрдү кычырыгар. Ол сөстөрдө кандый табыш башка, айдып беригер.

Жака.

Жакы.

Бу сөстөрдү бичип алыгар:

*Така. Тагы. Тарта.
Кырга. Тугка. Чаазы.
Теро. Тенал. Малина.*

1. Кажы ла сөстө канча табыш?
2. Кажы ла сөстө кандый табыштар?

4 таскаду. Кажы ла эки сөсти кычырыгар. Ол сөстөрдө кандый табыш башка, айдып беригер.

Көл—күл.

Кош—тош.

Тамак—тарак.

Јол—кол.

Өргө—өркө.

Арга—арка.

Бу сөстөрдү бичип алыгар.

Кыстан школго барадыры.

5 таскаду. Бу сурактарга каруу беригер.

Кыстан деп сөстө канча табыш? Сөс кандый букваларла темдектелген?

Школго деп сөстө канча табыш? Сөс кандый букваларла темдектелген?

Барадыры деп сөстө канча табыш? Сөс кандый букваларла темдектелген?

2 §. Сөстинг үйези.

Паша ла Наташа агаш ортозында болгондор. Наташа Пашадан артып калды. Ол: „Па-ша!“ — деп тынг кыйгырып ийди. Паша онын үнин угала: „На-та-ша!“ — деп кыйгырды. Наташа Пашаны түрген таап алды.

1. Наташа **Паша** деп сөсти канча бөлүккө бөлүди?

Наташа бу сөсти канайда бөлүп айткан эди, слер оны онойдо ок бөлүп айдыгар.

2. Паша **Наташа** деп сөсти канча бөлүккө бөлүди?

Паша бу сөсти канайда бөлүп айткан эди, слер оны онойдо ок бөлүп айдыгар.

|| Сөстөр үйелерге бөлүнүп жат. ||

Паша деп сөстө эки үйе: **Па-ша.**

Наташа деп сөстө үч үйе: **На-та-ша.**

6 таскаду. Бу стихти ончогор бир үнле кычырала, мында көргүзилгени аайынча бичип алыгар.

Ко-йон, ко-йон, ко-йо-нок!
Ja-жыл ө-лөнг а-зык-ту,
чи-би тө-зин-де ja-дын-ду.

✓ 10 *таскаду*. Сөстөрдү үйелерге бөлүп, бичип алыгар.

Чараган. Томуртка. Ишмекчи. Көрүк. Најы. Жылкычы. Сагыскан. Корголжын. Шүлүзин.

К ө р г ү з ү. Ча-ра-ган.

11 *таскаду*. Эки үйелү сөстөрдүн баштапкы үйези берилген; олардон бүткүл сөстөр бүдүрерге, экинчи үйезин бойыгар таап алыгар.

Ар-. Та-. Бө-. Ку-. Сал-. Ча-.
Ки-. Че-. Эр-.

К ө р г ү з ү. Ар-ба. Арба.

12 *таскаду*. Чийүчектердин ордына керектү үйез тургузыгар: -ма-, -зыл-, -чы-, -ла-, -ло-, -бы-.

Чы-лы. Кы-гат. Ар-мак. Кар-гаш. То-но. Жал-рак. Жа-чы.

1. Кандый сөстөр боло берди?

2. Ол сөстөрдү бичип алыгар.

К ө р г ү з ү. Чы-ма-лы. Чымалы.

13 *таскаду*. Кычырала, бичип алыгар.

Кара ла **Катя** агац ортозында болгондор. Олор **карагат** тергендер. **Катя** бачыртка көргөн.

1. Карарта базылган сөстөрдүн кандый үйези түгөй?

2. Ол үйенин алдыла чийү тартыгар.

3 §. Үндү табыштар ла туйук табыштар.

|| Табыштар үндү ле туйук болуп јат. ||

Үндү табыш сөстинг үйезин бүдүрет:
о-ро, э-гү, и-лү.

Үндү табыштар мындый букваларла темдектелет: а, е, ё, и, о, ө,
у, ү, ы, э, ю, я.

Бу буквалар үндү буквалар деп адалат.

14 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Агаш.

Агаш көп туза јетирет. Оны өскүрип, чеберлеп турар керек.

15 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

1. Яша Юрала эжү киного жүргендер Олончи деже айшында отурган.

2. Ши јок болзо, амыр да јок.

1. Баштапкы катап учураган үндү букванын алдыла чийү тартыгар.

2. Кандый үндү буква мында јок?

Туйук буква сөстин үйезин бүдүрбей
јат. Ол сөстин үйезинде јук ле үндү
буквала кожо болуп јат:

ба-лык, куш-каш, ка-нат, ке-лес-кен.

Туйук табыштар мындый букваларла
темдектелет:

б, в, г, д, ј, ж, з, й, к,
л, м, н, н, п, р, с, т,
ф, х, ц, ч, ш, щ.

Бу буквалар туйук буквалар деп
адалат.

16 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Јаан талайда салкын
согот,
толкуларды түрүлтет.
Ак байканын јайылтқан
кереп талайла јүзет.

Карарта базылган сөстөрдө туйук буквалардын
алдыла чийү тартыгар.

17 таскаду. Бичип алала, карарта базылган сөстөрдө туйук буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Јанмыр болор алдында.

Коркушту **булут** јууктап келетти. Удабай ыраактан **күкүрт** угулды. Не ле неме тым боло берди.

Сөстин үйезинде бир ле үндү табыш болотон.

Сөстө канча үндү табыш бар, анча ок үйе болор:

јер, э-је, кө-чө, ал-ба-ты.

Сөстөр үйелерге мынайда бөлүнөт:

Та-на	мал-та	Ю-ра	Ма-ри-я
На-та-ша	та-рыс-ка	а-да-ру	ар-чы-мак
ай-бы, паль-то			

18 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Кас. Тарал. Пөтүк. Саңыскан. Карадас. Бачыртка. Шонкор. Мечиртке. Ұкү.

Бу куштар.

1. Кажы ла сөстө үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

2. Кажы ла сөстө канча үйе?

19 таскаду. Кычырала, кажы ла сөстө канча үйе барын айдып беригер.

1. Сарас. Түлкү. Тарбаган. Киш.

2. Барабан. Шар. Кызычактар. Чиби.
Флажок.

3. Чейнеш. Эрелдей. Манты. Баланка.

Карарта базылган сөстөрдү чийүчектерле үйелерине бөлүп, бичип алыгар.

К ө р г ү з ү. Түл-кү.

20 таскаду. Сөстөрдү үйелери аайынча кычырала, кажы ла сөстө канча үйе барын айдып беригер.

1. Кураган. Ийт. Киске. Бозу.

2. Бөрү. Шүлүзин. Күжүл. Камду.

3. Сымда. Чай. Торло. Күртүк.

Бу сөстөрдү бичип алала, кажы ла сөстө канча үйе барын скобкалардын ичинде көргүзүп салыгар.

К ө р г ү з ү. Кураган (3).

21 таскаду. Кычырала, кандый сөстөрдү үйелерине бөлүүр аргалу, кандыйларын бөлүүрге жарабас болуп турганын айдып беригер.

Жайгыда.

Санаш кой кабырган. Ол билгир койчы.
Үренчи үйде иштенген. Ол энезине көп болушкан.

1. Кандый сөстөрдү үйелерине бөлүүр аргалу?

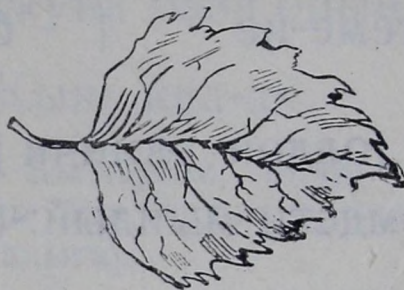
2. Бичиир тушта ол сөстөрдү үйелерине бөлүп салыгар.

Сөзликле өткүрер иш.

1-кы иш. Журукты көрөлө, мындый суракка каруу беригер:

Бу не?

Бу . . . .

1. Точкалардын ордына кандый сөс тургузар керек? Бичиктин учында сөзлик бар. Ол сөзликти таап алыгар.

2. Сөзликтен ол сөсти табала, үйелерине бөлүп кычырыгар.

3. Ол канайда бичилип турганын ундубагар.

4. Бичийле, точкалардын ордына ол сөсти тургузыгар.

5. Слер оны чын бичип алдыгар ба, жок по, шин-жүлөп көрүтөр.

4 §. Сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери.

Сөсти бичиир тушта ол бир жолго батпай турган бөлзө, онын батпай турган бөлүгүн экинчи жолго көчүрер.

Сөсти бир јолдон экинчи јолго жа-
ныс ла үйелери аайынча көчүрерге
јараар:

Та-ня	руч-ка
На-таша, Ната-ша	јү-рүм
те-мене, teme-не	би-чик

Сөсти бир јолдон экинчи јолго көчү-
реринин темдеги мындый:-(чийүчек).

22 таскаду. Бир јолдон экинчи јолго көчүрери
аайынча сөстөрдү бөлүп, бичип алыгар.

1. Кыру. Соки. Шили. Көчө.
2. Токум. Кузук. Јаланг.
3. Мешке. Маска. Јарма.
4. Серёжа. Јелене. Санакуш.

К ө р г ү з ү. Се-рёжа. Серё-жа.

23 таскаду. Берилген көргүзүлөрдүн болушыла
бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча сөстөрдү
бөлүп салыгар.

1. Ја-нар. Көрдү. Укты. Совхоз.
2. Трак-тор. Стакан. Чалгы. Суску.
3. Груп-па. Аттар. Уккур. Таппас.

24 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрөри аайынча бөлүп салыгар.

Кыш келди. Токуна тышкаары барды. Ондо онын **нөкөрлөри карла** адыжып ойногондор. Токуна база ойынга **кожулды.**

К ө р г ү з ү. Кыш кел-ди.

25 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрөри аайынча бөлүп салыгар.

Кызынак төрт жашту. Ол **кичинек** те болзо, энезине болужат. Кызынак **столго** аяк-казан тургузат.

26 таскаду. Берилген көргүзүлөрдүн болужыла бир жолдон экинчи жолго көчүрөри аайынча сөстөрдү бөлүп салыгар.

1. **Чаа-зын.** Куулы. Саамай. Саадак.
2. **Та-раан.** Такаа. Кирее. Тырмууш.

Жаңыс букваны азыйгы жолында артырарга жарабас, оны жаңы да жолго көчүрөргө жарабас. Бир жолдон экинчи жолго мынайда көчүрөргө керек:

ада-ру, үрен-чик, ра-дио.

27 таскаду. Бичиир тушта сөстөрди бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

1. Адару. Үренчик. Эмеген.
2. Идирген. Өрөкөн. Мария. Радио.
3. Азырал. Алёша. Озочыл. Икили.

28 таскаду. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрди бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Менин амадуум.

Мен сүрекей жакшы үренерим. **Үредүни** божодоло, **Ксения** эжем ок чылап, **үредүчи** болорым. Менин **амадуум** ондый.

Сөстөрди бир жолдон экинчи жолго көчүрер тушта **й** букваны оноң озо турган буквадан айрыбас учурлу:

тай-га, чөй-гөн, бай-рам.

Je ол үндү буквадан озо турганда, оны бу буквадан айрырга жарабас. Ондый учуралда сөстөрди бир жолдон экинчи жолго мынайда көчүрер:

ко-йөн, та-йак, ка-йың.

29 таскаду. Бичиир тушта й буквалу сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

1. Жайгыда майка керек, кышкыда де-
зе—жылу фуфайка.

2. Оймок ло ийне—көктөнөргө керек-
тү немелер. 3. Бистингу туранын жанында
жойгон өзөт.

30 таскаду. Бичиир тушта сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Аймак. Кайзырык. Чейдем. Ийнелик.
Каймак. Күйгек. Ойдык. Туйгак. Уйкузак.
Уйген. Чойлошкон. Шыйдам.

Көргүзү. Ай-мак. Кай-зырык, кайзы-рык.

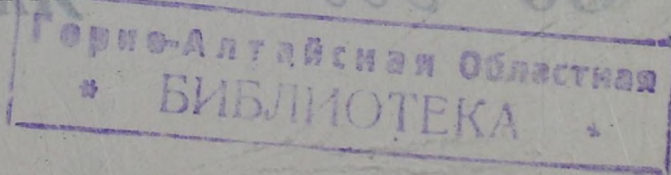
31 таскаду. Бичиир тушта й буквалу сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Уулчактар кайын агаштын ортозына
келдилер. Жайгы күн изү тийген. Курдан
бөрүгине толтыра кайынат терип алды.
Миша ойногот жулды. Жолой бир тийин
көрдилер.

5 §. Алтай алфавит.

Алтай алфавит 37 буквалу. А, Б, В . . . деп
букваларды *жаан* буквалар деп айдар, а, б, в . . .
деп букваларды *кичинек* буквалар деп айдар.

Буквалар алфавитте мындый ээжи аайынча турат:

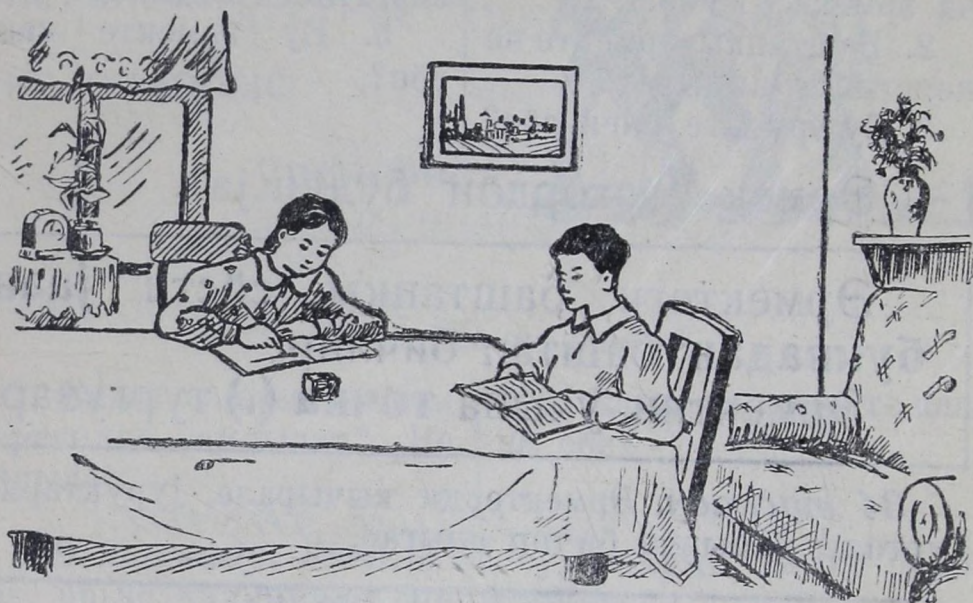

Аа	<i>Аа</i>
Бб	<i>Бб</i>
Вв	<i>Ввв</i>
Гг	<i>Гг</i>
Дд	<i>Дд</i>
Јј	<i>Јј</i>
Ее	<i>Ее</i>
Ёё	<i>Ёё</i>
Жж	<i>Жж</i>
Зз	<i>Зз</i>
Ии	<i>Ии</i>
й	<i>й</i>
Кк	<i>Кк</i>
Лл	<i>Лл</i>
Мм	<i>Мм</i>
Нн	<i>Нн</i>
Нн	<i>Нн</i>
Оо	<i>Ооо</i>

Öö	<i>Ööö</i>
Пп	<i>Пп</i>
Рр	<i>Рр</i>
Сс	<i>Сс</i>
Тт	<i>Тт</i>
Уу	<i>Уу</i>
ÿÿ	<i>ÿÿ</i>
Фф	<i>Фф</i>
Хх	<i>Хх</i>
Цц	<i>Цц</i>
Чч	<i>Чч</i>
Шш	<i>Шш</i>
Щщ	<i>Щщ</i>
ъ	<i>ъъ</i>
Ыы	<i>Ыы</i>
ь	<i>ьь</i>
Ээ	<i>Ээ</i>
Юю	<i>Ююю</i>
Яя	<i>Яя</i>

Алфавитти үренип алала, бичиктен көрбөй айдып беригер.

6 §. Сөс лө , эрмек.

32 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

С ө с т ө р: уулчак, кызычак, кычырат, бичийт.

Эрмектер.

*Уулчак кычырат.
Кызычак бичийт.*

1. Баштапкы эрмекте кем керегинде айдылат?
2. Уулчак керегинде не айдылат?

3. Экинчи эрмекте кем керегинде айдылат?
4. Кызычак керегинде не айдылат?

33 таскаду. Кычырала, сурактарга каруу беригер.

Күс башталды. Балдар школго келди.
Школдо балдар көп болды.

1. Мында бастыразы канча эрмек?

2. Баштапкы эрмекте не керегинде айдылат?

3. Бу эрмекте канча сөс?

4. Экинчи эрмекте кем керегинде айдылат?

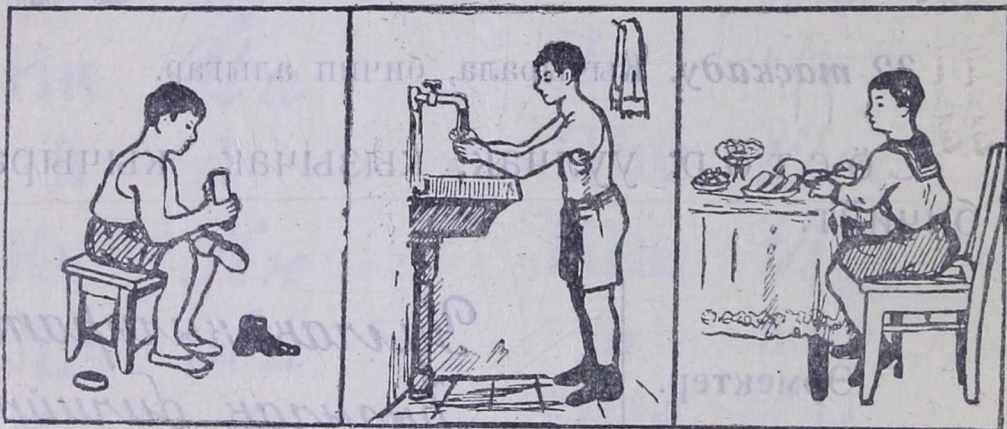
5. Бу эрмекте канча сөс?

|| Эрмек сөстөрдөң бүдүп жат. ||

Эрмектеги баштапкы сөсти **жаан**
буквадан баштап бичиир.

Эрмектин учына **точка (.)** тургузар.

34 таскаду. Эрмектерди кычырала, журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

Уулчак ажанат.

Уулчак өдүгин арчийт.

Уулчак јунунат.

1. Мында канча эрмек?

2. Кажы ла эрмекте кем керегинде айдылат?

3. Кажы ла эрмекте канча сөс?

35 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Бис эрте турарыс.

Бис школго барарыс.

Бис ончобыс

үренерис.

1. Мында канча эрмек?

2. Кажы ла эрмекте кем керегинде айдылат? Не айдылат?

3. Кажы ла эрмекте канча сөс?

36 таскаду. Кычырала, сурактарга каруу беригер, онын кийининде бичип алыгар.

Школ ачылды.

Ўредү башталды.

Ончо балдар школго келди.

Кичеенип олор үренди.

1. Мында канча эрмек?

2. Баштапкы эрмекте не керегинде айдылат? Школ керегинде не айдылат?

3. Экинчи эрмекте не керегинде айдылат? Ўредү керегинде не айдылган?

4. Үчүнчи ле төртүнчи эрмектерде кем керегинде не айдылган?

5. Кажы ла эрмекте канча сөс?

Эрмекте кажы ла сөс алдынан башка бичилет.

37 таскаду. Эрмектерди кычырыгар.

1. Тандакталып таң атты.
2. Тамырланып күн чыкты.
3. Аркажердекүүкэтти.
4. Айылсайынышчыкты.

Үчүнчи ле төртүнчи эрмектерди кычырарга неминг учун күч?

Мынайда бичигер:

*Арка жерде күүк этти.
Айыл сайын ыш чыкты.*

38 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

СОЛОҢЫ.

Јаңмыр јаады. Удабай жаңмыр токтоды. Тенгериде солоңы көрүнип келди. Ол сүрекей жараш болгон. Балдар тышкаары чыктылар. Олор солоңыны чаазынга журадылар.

1. Мында бастыразы канча эрмек?

2. Кажы ла эрмектеги баштапкы сөс кандый букувадан бичилген?

Кажы ла эрмектин учына кандый темдек тургузылган?

39 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер. Бичиир тушта керектү жерге точка тургузыгар, кажы ла эрмектеги баштапкы сөсти жаан буквадан баштап бичигер.

Өркө ашка королто эдет уулчактар өркөгө чапкы салдылар олар өркөлөрдү онойдо кырдылар колхозтын ажын кородор неме жок болды

40 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Күзүни шыгырады урок башталды үредүчи куучын кычырат үренчиктер үредүчини лаптап угат

1. Кажы ла эрмекти кычырыгар.

2. Бичип алыгар. Керектү жерге точка тургузыгар. Точканын кийининде жаан буквадан баштап бичигер.

41 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Эгир кирди балдар школдон келди энези столго курсак тургусты ончолоры отурып ажандылар

Бичип алыгар. Керектү жерге точка тургузыгар. Точканын кийининде жаан буквадан баштап бичигер.

42 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек ба-
рын айдып беригер.

Лай болгон колхозчылар аш жуунаткан-
дар пионерлер болушкандар озор мажак
тергендер балдар нак иштегендер

Бичип алыгар. Керектү јерге точка тургузыгар.

43 таскаду. Бу журуктар аайынча эрмектер ай-
дып беригер.

1. Баштапкы журукта кем јуралган? Ол нени эдет?

2. Экинчи журукта кем? Ол нени эдет?

3. Учүнчи журукта кем јуралган? Ол нени эдип отуры?

4. Төртүнчи журукта кем? Ол нени эдип отуры?

Бу ончозы кемнинг?

Бу ончозы бистинг.

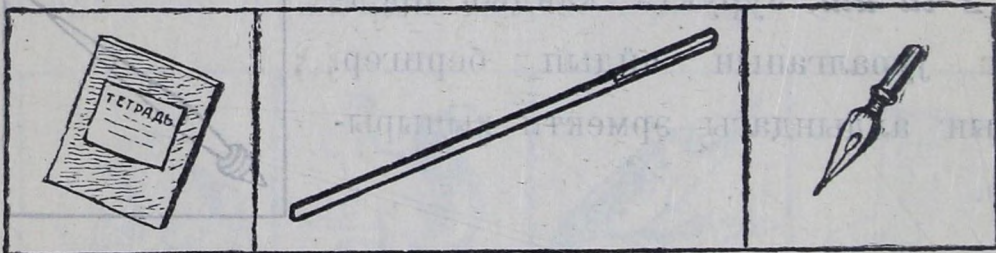
44 таскаду. Бу журуктар аайынча үч эрмек таап бичигер.

М ы н а й д а б и ч и г е р :

Завод бистинг.

7 §. Предмет ле онын адалган ады.

45 таскаду. Журуктарда журалган предметтерди партанын үстүне салыгар.

Бу....

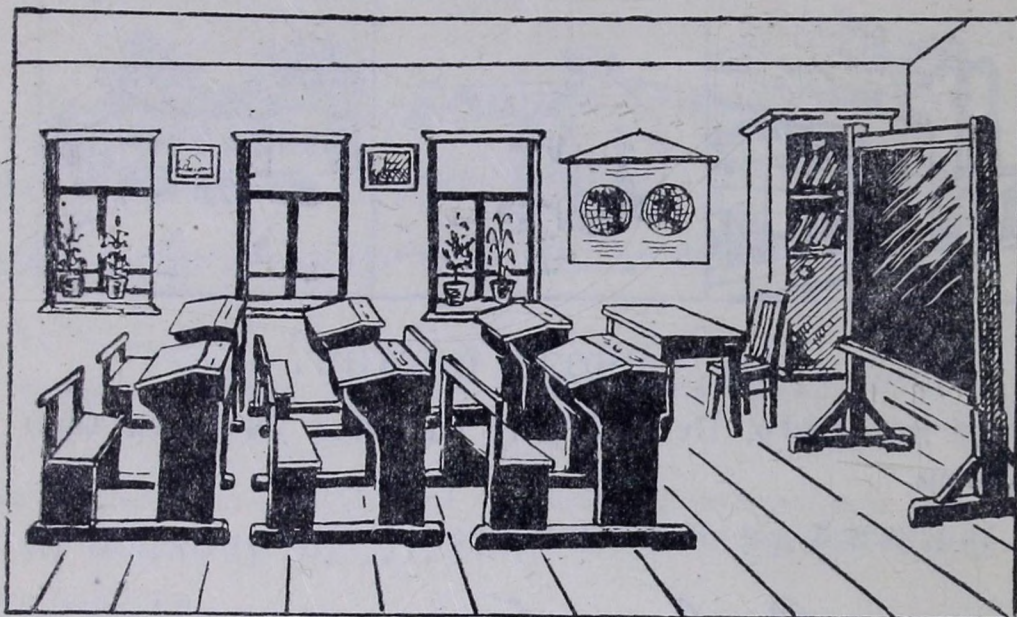
Бу....

Бу....

Журуктардын турганы аайынча предметтердин адалган аттарын бичип алыгар.

К а р у у з ы н а к е р е к т ү с ө с т ö р :
перо, тетрадь, ручка.

46 таскаду. Бу журукта журалган класстын ичинде кандый предметтер барын тоолоп айдын беригер.

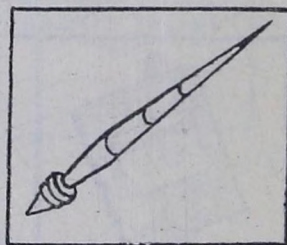

1. Слердин класста
кандый предметтер бар?
Оморды адап беригер.

2. Тышкаары кандый
предметтер бар? Оморды
адап беригер.

Сөзликле өткүрер иш.

2-чи иш. Журукта кандый предмет журалганын айдып беригер. Онын алдындагы эрмекти кычырыгар.

Бу . . . .

Адам . . . жазап берди.

1. Точкалардын ордына кандый сөс тургузар керек?

Сөзликтен ол сөсти табала, жарт айдып кычырыгар.

2. Ол канайда бичилип турганын ундубагар.

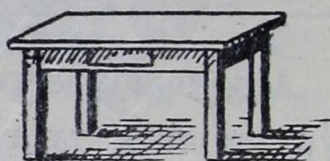
3. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөс тургузыгар.

4. Слер оны чын бичип алдыгар ба, јок по, шин-жүлеп көрүгер.

47 таскаду. Табышкакты кычырала, оны таап алыгар. Тапкан сөс ненинг учун табышкакка келижет?

Т а б ы ш к а к .

Јаңыс бөрүкting алдында төрт карындаш туру.

Т а п к а н с ө с : . . . .

Табышкакты бичийле, онын кийининде тапкан сөсти бичигер.

Кандый ла предмет керегинде **бу не?** деп эмезе **бу кем?** деп сураар.

Бу кем?—*Ўренчик. Койчы.*

Бу не?—*Стол. Кайырчак.*

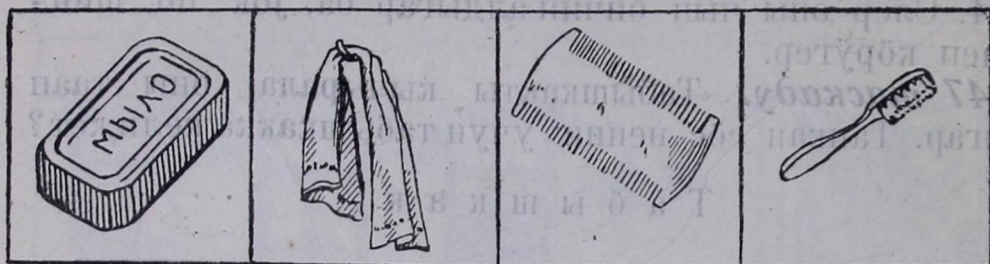
48 таскаду. Јуруктарды көрөлө, олардо кандый предметтер јуралганын айдып беригер.

Предметтердин аттарын јуруктардын турганы аайынча бичип алыгар.

К а р у з ы н а к е р е к т ү с ө с т ö р :
пыйма, тийин, бөрүк, балык.

49 таскаду. Журуктарды көрөлө, олардо кандый предметтер журалганын айдып беригер.

Ару-чек жүрерге керектү предметтердин аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

Ару-чек жүрерге керектү предметтер: тарак, коларткыш, самын, щётка.

Ару-чек жүрерге керектү база кандый предметтер бар? Оларды адап беригер.

50 таскаду. Кычырала, озо баштап үренерге керектү немелерди, онын кийининде ару-чек жүрерге керектү немелерди бичип алыгар.

Самын, карандаш, тарак, ручка, коларткыш, бичик, тетрадь, щётка, жышкыш, линейка, перо.

Үренерге керектү немелер:

Ару-чек жүрерге керектү немелер:

51 таскаду. Табышкакты кычырала, оны таап алыгар. Тапкан сөс ненин учун табышкакка келижин турганын јартап беригер.

Т а б ы ш к а к.

Јуртаган јери—
чиби төзи. Јиген
ажы—талдын бү-
ри. Кышкыда ак
өңдү, јайгыда
боро өңдү.

Т а п к а н с ө с : . . . .

Табышкакты бичип алыгар. Карарта базылган сөс-
төрдү үйелерине бөлүп салыгар.

52 таскаду. Сөстөрдү кычырыгар.

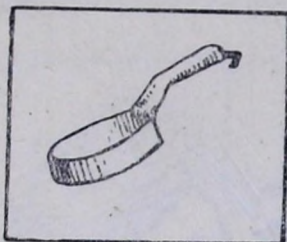
Парта, көнөк, орун, шкаф, аяк, стол,
отургуш, казан, чөйгөн, диван, суску,
такта.

Озо баштап аяк-казаннын аттарын, онын кийи-
нинде мебельдин аттарын бичип алыгар.

А й а к - к а з а н :

М е б е л ь :

53 таскаду. Табышкакты кычырала, оны таап алыгар. Табышкакты ла талкан сөсти бичип алыгар.

Бойы сууда,
куйругы жарда.

Т а л к а н с ө с : . . . .

Талкан сөстөги үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

54 таскаду. Сөстөрди кычырыгар.

Сапог, чамча, тон, калош, майка, некей, туфля, штан, пыйма, jakы.

Озо баштап кийимдердин аттарын, онын кийининде өдүктердин аттарын бичип алыгар.

К и й и м д е р :

Ө д ү к т е р :

55 таскаду. Журуктарды көрөлө, бу не? деп суракка каруу беригер.

Аш өзүмдердин аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

А ш ö з ү м д е р : буудай, тараан, сула.

Бу не?

Огород ажынын аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар. Үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

О г о р о д а ж ы : о г у р ч ы н , к а п у с т а , с о г о н о .

56 таскаду. Табышкактарды бичийле, олордын алдына тапкан сөстөрдү бичигер. Ол сөстөрдөги үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Т а б ы ш к а к т а р .

1. Тогус кат торко тонду,
толо айдый кеберлү.

Онын тонын уштузан,
көстинг жажын төгөринг.

2. Жажыл, суйман,
амтанду ла тузаган.

Т а б а р с ө с т ө р : о г у р ч ы н , с о г о н о .

57 таскаду. Озо баштап аш өзүмдердин аттарын,

онын кийининде огород ажынын аттарын бичип алыгар.

Капуста, буудай, картошко, арыш, огурчын, помидор, арба, сула, чалкан, согоно.

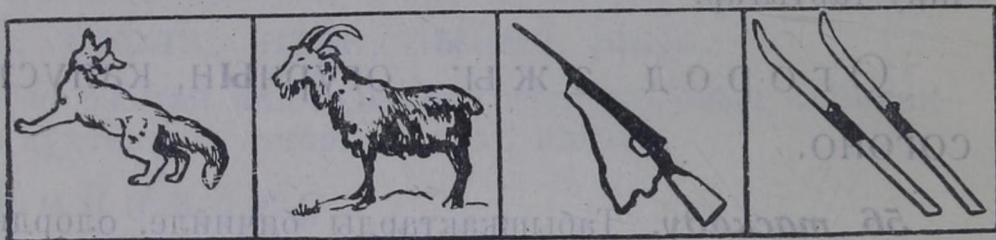
Огород ажы:

Аш өзүмдер:

Карарта базылган сөстөрди бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

58 таскаду. Журуктарды көрөлө, кандый предметтер журалганын айдып беригер.

Бу не?

Бу . . . . Бу . . . . Бу . . . . Бу . . . .

Предметтердин аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

Каруузына керектү сөстөр: **МЫЛТЫК, теке, чана, түлкү.**

Бу кем?

Бу . . . . Бу . . . . Бу . . . . Бу . . . .

Каруузына керектү сөстөр: **жуучыл**,
бала, **кузнец**, **адаручы**.

Алтай тилде жүк ле кижини **бу кем?** деп айдар. Кижиден башка, тынду ла тыны жок предметтерди **бу не?** деп айдар.

59 таскаду. Кычырала, сурактарга каруу беригер. Бичиирде **кем?** деп суракка каруу берип турган предметтердин аттарынын алдыла чийү тартыгар.

Жилек бышты. Тана боронгот терди. Ваня ла Такша мешке жууган. Жыраанын ортозынан койон мантап чыкты. Же балдар койоннон коркубады. Койоннон кижикоркубайтан.

1. Не бышты?
2. Кем боронгот терди?
3. Кем мешке жууган?
4. Жыраанын ортозынан не мантап чыкты?

5. Койоннон кем коркубады?

6. Койоннон кем коркубайтан?

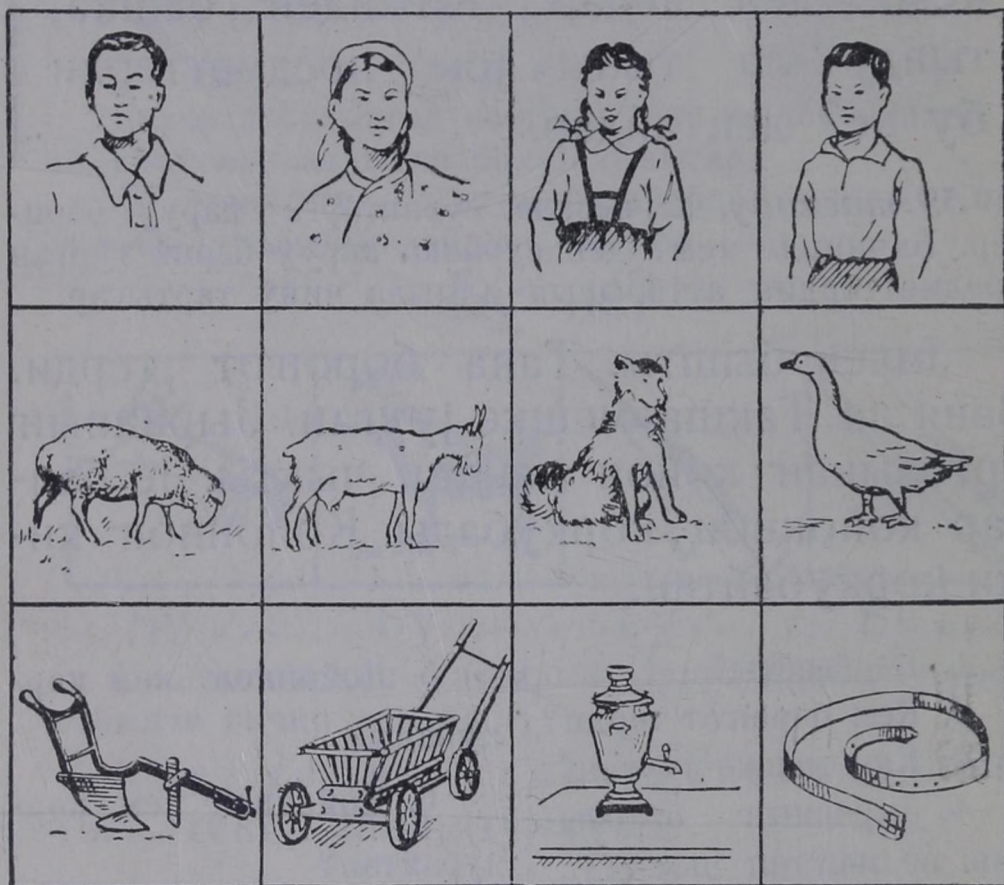
60 таскаду. Озо баштап кем? деп суракка каруу берип турган предметтердин аттарын, онын кийининде **не?** деп суракка каруу берип тургандарынын аттарын бичип алыгар.

Ийт, машина, агроном, чечек, колхозчы, куран, тракторист, балыкчы, куш, машинист, кол, трактор, балык, жылкычы.

К ө р г ү з ү. **Кем?**—Агроном . . . .

Не?—Чечек . . . .

61 таскаду. Журуктарды көрөлө, олардо кем эмезе не јуралганын айдып беригер. Предметтердин аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

Каруузына керектү сөстөр: самовар, кас, кызычак, үй кижии, кой, эчки, салда, эр кижии, кайыш, абра, уулчак, ийт.

62 таскаду. Бичиир тушта улусты адаган сөстөрдиг алдыла чийү тартыгар.

1. Анчы бөрүни жыга атты. 2. Колхозко агроном келди. 3. Тракторист планын ажыра бүдүрди. 4. Койчы кой кабырат.

Сөзликле өткүрер иш.

3-чи иш. Журукты көрүгөр. Эрмектерди кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер.

Жолло кичинек ... барадыры. Ол школго барып жат. Бу баштапкы класста үренип турган ...

1. Сөзликтен ол сөстөрдиге таап алыгар. Олор канайда бичилип турганын ундубагар.

2. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

3. Ол сөстөрдиге чын бичип алдыгар ба, жок по, шинжүлөп көрүгөр.

63 таскаду. Кычырала, карарта базылган сөстөр кандый предметтерди көргүзүп турганын айдып беригер: кийимди бе, өдүкти бе эмесе мебельди бе.

1. Сапожник сапог көктөди. 2. Малчы жылу тон кийди. 3. Бригадир тактага отуруп алды. 4. Энем чамча көктөди.

Эрмектерди бичип алала, улусты адап турган сөстөрдиге алдыла чийү тартыгар.

Сөзликле өткүрер иш.

4-чи иш. Журукты көрүгөр. Эрмектерди кычырала, точкалардын ордына кандый сөс тургузатанын айдып беригер.

Тышкаары кичинек ...

туру. Ол ... азырайт.

1. Ол сөстөрдү сөзликтен таап алала, олар канайда бичилип турганын ундубагар.

2. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

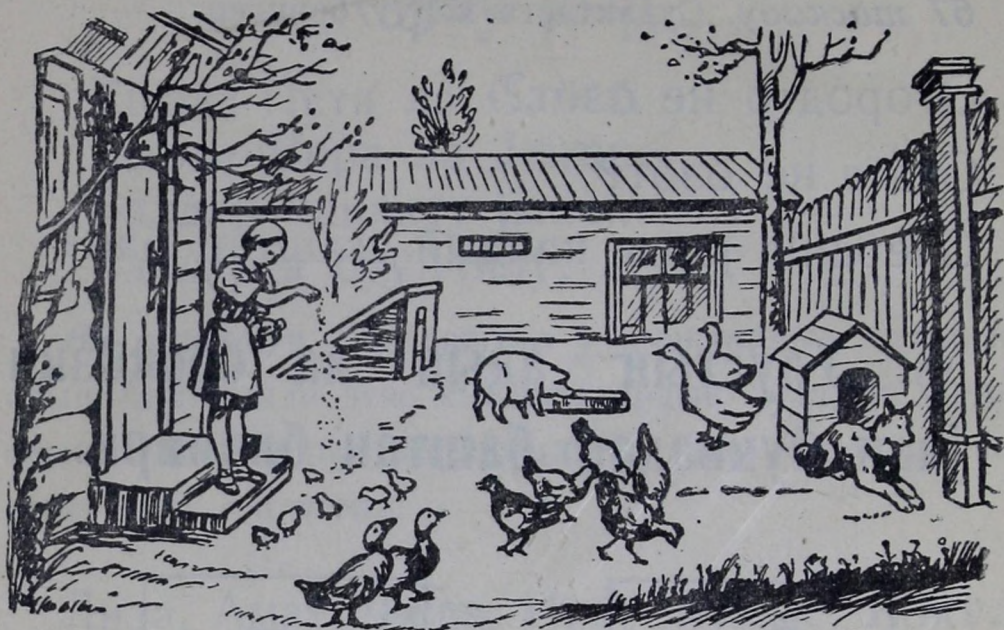
3. Ол сөстөрдү чын бичип алдыгар ба, жок по, шинжүлөп көрүгөр.

64 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар. Сөзликтен көрүгөр.

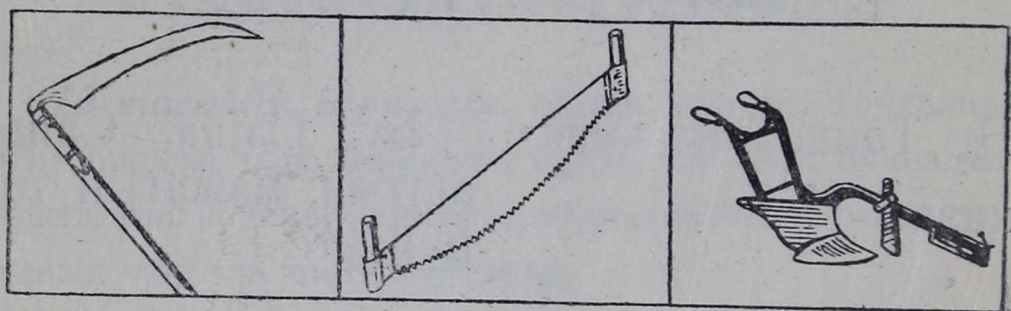
1. Столдын үстүнө кургак **жалб...рак** келип түшти. 2. **И...ик**—түк иирерге керектү неме. 3. **У...лчак** одун жарды. 4. **Кыз...чак** кожондоп отуру.

65 таскаду. Журукты көрөлө, ондо кандый предметтер барын тоолоп айдып беригер.

66 таскаду. Јуруктарды көрөлө, ондо кандый предметтер јуралганын айдып беригер. Онын кийинде сурактарга толо каруу беригер.

Сурактар.

1. Баштапкы јурукта не јуралган? Өлөңди неле чабар?

2. Экинчи јурукта не јуралган? Одунды неле томурар?

3. Үчүнчи јурукта не јуралган? Кыраны неле сүрер?

67 таскаду. Сурактарга каруу беригер.

Огородто не өзөт?

Садта не өзөт?

Слердин јерде кандый агаштар бар?

8 §. Улустын адын ла өбөкөзин јаан буквадан баштап бичири.

Бу Тана. Тана аяк-
казан јунат.

Бу Саша. Саша
аштын мажагын те-
рип јат.

Улустын аттарын јаан буквадан
баштап бичиир.

68 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Улустын
аттарынын алдыла чийү тартыгар.

Карлу кыр.

Кырда Петя ла Санат.
Кырда Вера ла Јаңар.
Балдар чанакту жыңылайт.
Балдарга сүүнчилү.

69 таскаду. Озо баштал уулчактардын аттарын, онын кийининде десе кызычактардын аттарын бичип алыгар. Балдардын аттарындагы јаан букванын алдыла чийү тартыгар.

Лиза, Алат, Федя, Ира, Челеме, Көкүл,
Санаш, Чот, Варя, Дуся, Байкал, Сырга.

Уулчактардын аттары:
Кызычактардын аттары:

70 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына јаан буквадан эмесе кичинек буквадан башталган керектү сөстөр тургузыгар. Улустын аттарынын алдыла чийү тартыгар.

1. Менин ... эјем јараш ... тапты.	чечек Чечек
2. Энези ... деп кызына ... берген.	оймок Оймок
3. Кече ... јенгем бөрүгине ја- ны ... көктөп алды.	чачак Чачак

71 таскаду. Јуруктарды көрүгөр. Сурактарды кычырала, ологго каруу беригер.

Сырга.

Вова.

Сыргада кандый ойынчык?
Наадайла кем ойноп жат?
Вовада кандый ойынчык?
Керепле кем ойноп жат?

Сурактарга каруулар бичип алыгар.

К ö р г ү з ү.

Сыргада наадай.

Наадайла Сырга ойноп жат.

72 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдин алдыла чийү тартыгар.

Бүгүн бистинг класста **Самаев Петя** дежурить эдет. Эртен **Адукова Маша** дежурить эдер.

Улустын аттарын ла өбөкөлөрин **јаан** буквадан баштап бичиир.

Тадыкин Вася.

Берегошева Тана.

73 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар. Балдардын өбөкөлөриндеги ле аттарындагы жаан букванын алдыла чийү тартыгар.

Чаналу жүргени.

Ичкеери алдында . . . . . бараткан.
Оны ээчий . . . . . бараткан.
Васяга ла Танага сүүнчилү болгон!

74 таскаду. Кычырала, бичип алыгар, онын кийининде наизусть үренип алыгар.

Ырыс, жайымды адаларыс күүнзеген,
ол учун көп катап тартышкан.
Улу Ленин тартышта бистерге
төрөлисти төзөп тургускан.

75 таскаду. Карарта базылган сөстөрдинг ордына улустыг өбөкөлөрин ле аттарын тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

1. **Уулчак** адазыла кожо городко барган. 2. Тоормоштордын үстүнде **кызычак** отуры. 3. Энгирде **үренчик** айылына жанып келди.

76 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

Мениг өбөкөм— . . . .

Мениг адым— . . . .

Мениг өбөкөм лө адым— . . . . .

77 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Балдар меесте болгондор олор ондо жилек тергендер Параев Миша ла Адарова Чейнеш ончолорынанг көп терип алгандар

1. Бичип алыгар. Точка ла жаан буква керегинде ундубагар.

2. Балдардын өбөкөлөрининг ле аттарынын алдыла чийү тартыгар.

78 таскаду. Сөстөрди кычырыгар.

1) Такша, жиген, талкан, саржулу.

2) чеген, Челеме, соок, ичкен.

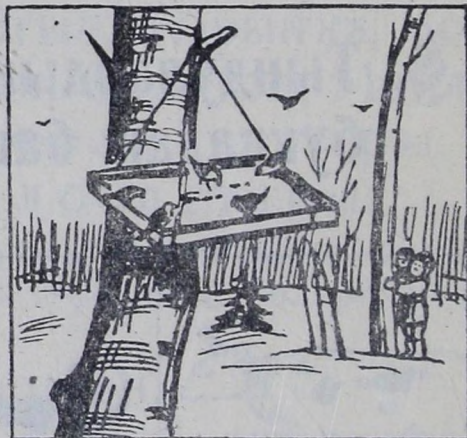
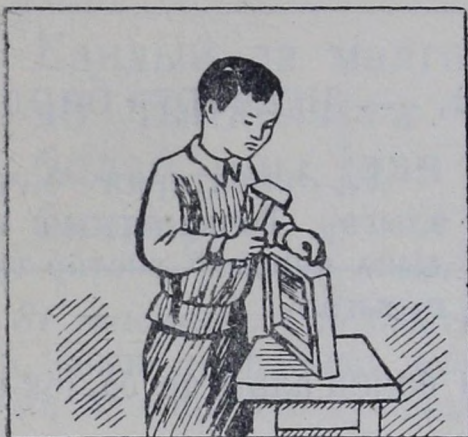
3) уйларды, Таныш ла Витя, айдап апаргандар, одорго.

1. Бу сөстөрдөн эрмектер тургузып алыгар.

2. Ол эрмектерди чынчике бичип алыгар.

79 таскаду. Журуктарды көрөлө, сурактарга каруу беригер. Балдардын өбөкөлөрүн ле аттарын бойыгар сананып таап алыгар.

Кушкаштардын кормушказы.

Сурактар.

Кормушканы кем этти?
Ол оны неге илип койды?
Кормушкага кызычак нени урды?
Кормушкага не учуп келди?
Балдар нени эдип турдылар?

Сөзликле өткүрөр иш.

5-чи иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер.

Калапту ... болгон. Уйкудан ... ойгонды.

Ол жылу... кийеле, ... андаарга барды.

1. Ол сөстөрдү сөзликтең таап алыгар. Олор канайда бичилип турганын ундубагар.

2. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

3. Слер ол сөстөрдү чын бичип алдыгар ба, жок по, шинжүлөп көрүгер.

9 §. Тындулардын чоло адын жаан буквадан баштап бичири.

Чубарак.

Мойло.

Чыйрак.

80 таскаду. Эрмектерди [кычырала, бичип алыгар. Карарта, базылган сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

1. Бисте **Чубарак** деп уй бар.
2. **Мойло** деп ийт ээзинин ижемчилү болушчызы.
3. Стапаш колхозко **Чыйрак** деп кулунды өскүрип берген.

Кандый ла малга, кушка ла өскө дө тындуларга чоло ат берилген болзо, оны **јаан буквадан** баштап бичиир.

81 таскаду. Озо баштап кискелердин чоло аттары, онын кийининде десе ийттердин чоло аттарын бичип алыгар. Тындулардын чоло аттарындагы јаан букванын алдыла чийү тартыгар.

Көстүк, Васька, Тайгыл, Тырынка, Чолтук, Мыйак, Актырмак, Сарыгол, Мойло. Кискелердин чоло аттары: Ийттердин чоло аттары:

82 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына тындулардын чоло аттарын тургузала, олардын алдыла чийү тартыгар.

Бисте ... деп уй болгон.

Уйда ак мандайлу бозу болгон.

Энем ого ... деп чоло ат берген.

83 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына ийттин чоло адын тургузыгар.

Бардин Санашта ... деп ийт бар.

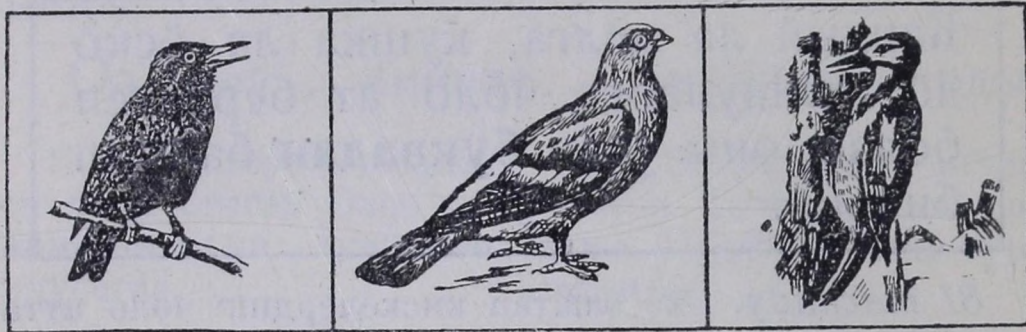
... ээзин сүрекей сүүп јат.

Көп аразында ... Санашла кожо школго јетире барат.

Сөзликле өткүрер иш.

6-чы иш. Журуктарды көрөлө, мындый суракка каруу беригер:

Бу не?

Бу . . . .

Бу . . . .

Бу . . . .

1. Керектү сөстөрдү сөзликтен таап алыгар.

2. Ол сөстөр канайда бичилип турганын ундубагар.

3. Бичиир тушта керектү сөстөр тургузыгар.

4. Слер оморды чын бичип алдыгар ба, жок по, шинжүлеп көрүгер.

84 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Уйлардын чоло аттары: Тонкур,
Өлөжөк, Төкпөк, Күренеш, Чокурак.

Аттардын чоло аттары: Буян, Чолмон,
Жүгүрүк, Жилек, Шонкор.

Тындулардын чоло аттарындагы жаан букванын алдыла чийү тартыгар.

85 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына уйлардын ла ийттердин чоло аттарын тургузыгар.

Үүрде эн ле жараш уй— . . . .

. . . база . . . сүреен көп сүт бередиленер.

Пастухта эки ийт бар: . . . , ...

10 §. Үренгенин катап көрөри.

86 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Күзүни шыгырады калганчы урок божоды балдар јана бердилер дежурный Адуков Коля ончолорынанг орой јанды

Бу эрмектерди бичип алыгар.

Точка ла јаан буква керегинде ундубагар.

87 таскаду. Бичиир тушта керектү јерге точка тургузып туругар.

Јаскы күн тын изидет кар кайылат шоркырак суучактар акты ичегенинен келескен чыкты чымалылар **ойгонды**

Карарта базылган сөстөрдди чыгара бичип алала, бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

88 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына балдардын өбөкөлөрин ле аттарын тургузыгар.

Куйрукова Надяла . . . . . најылажат.
Арыкова Танала дезе . . . . . најылажат.
Үүрелер кожо ойноп јадылар. Олор бирүзи бирүзине үредүде болужадылар.

89 таскаду. Бичип алыгар. Точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар. Балдардын өбөкөлөриндеги ле аттарындагы жаан буква-лардын алдыла чийү тартыгар.

Кергилова Машада кызыл ... бар.
Элдепов Кукашта кичү ... бар.
Сортоева Ирада киленг ... бар.

К а р у з ы н а к е р е к т ү с ө с т ö р : **карындаш, чаазын, карандаш.**

90 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына тындулардын чоло аттарын тургузыгар.

Тайгыл ла Тырынка.

Атпанда ... деп ийт ле ... деп киске бар. ... айыл каруулдайт, ... дезе чычкандар тудат. Олор экүлези ээзине туза жетирет.

91 таскаду. Берилген сөстөрдөн эрмектер тургузып алала, оларды бичип алыгар.

- 1) болгон, Пальма деп, бисте, ийт.
- 2) күчүктер, болгон, кичинек, Пальмада.
- 3) кичееген, Пальма, балдарын, жакшы.

11 §. Предметтердин дейвиелери.

Эркемей.

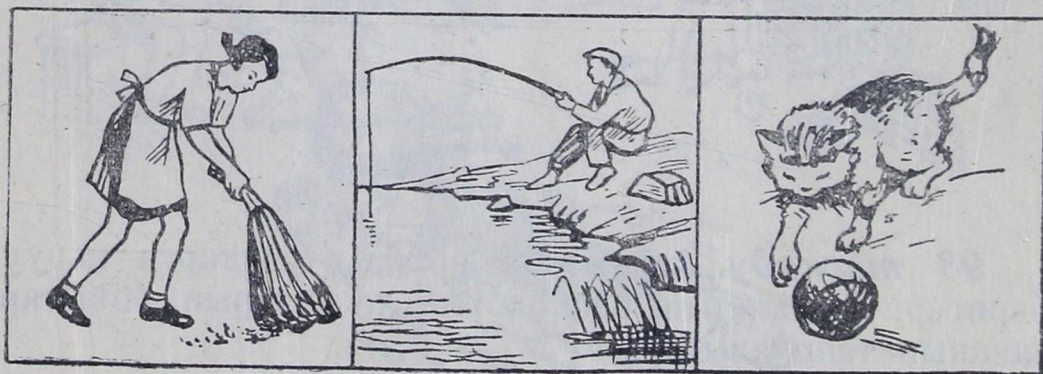
Торколой.

1. Эркемей нени эдет?
—Эркемей одун жарат.

2. Торколой нени эдет?
—Торколой кийим јунат.

Эркемей одун жарат. Торколой кийим јунат.

92 таскаду. Кажы ла јурукта кем эмезе не ју-
ралганын, оlor нени эдип турганын айдып беригер.

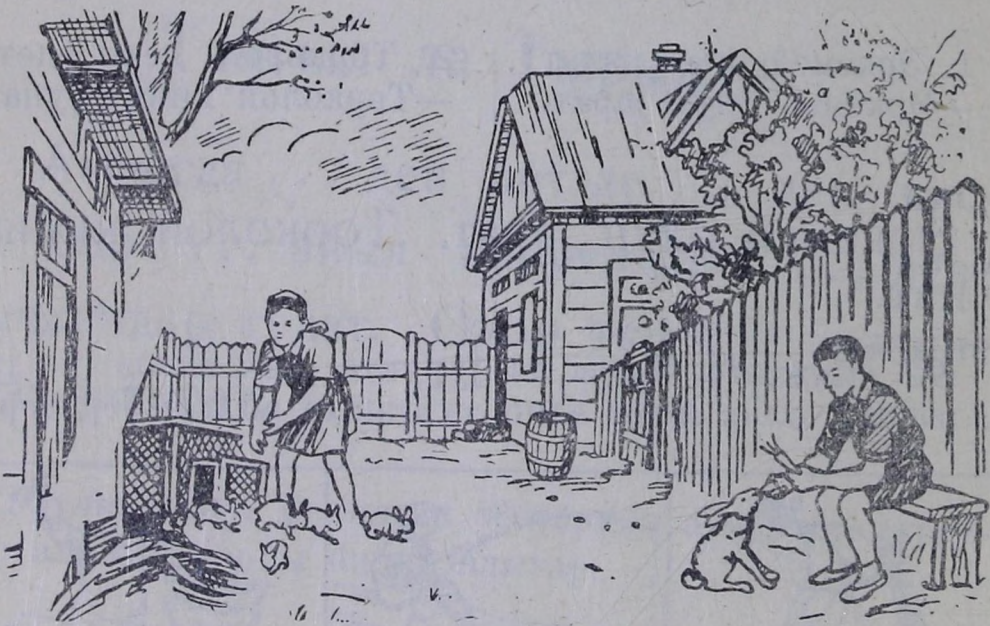

Эрмектерди бичип алыгар:

*Кызыгак туранык ичин јалмайт.
Уулгак балык кармактайт.
Кискегек мячикке ойноп јат.*

Јарат, јунат, јалмайт, кармак-
тайт, ойноп јат деп сөстөр предмет-
тердин действиелерин көргүзет.

Ол сөстөргө нени эдип јат? деп
сурак тургузарга јараар.

93 таскаду. Јурукты көрөлө, сурактарга каруу беригер. Балдардын өбөкөлөрүн ле аттарын бойыгар сананып таап алыгар.

Сурактар.

Уулчак нени эдип јат? Кызычак нени эдип јат? Кролик нени эдип јат? Кроликтин балдары нени эдип јат?

94 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдү чыгара бичип алала, бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Шофёр болорго

јакшы,

лётчик болзо,

онон артык.

Мени үретсиндер,

мен лётчик

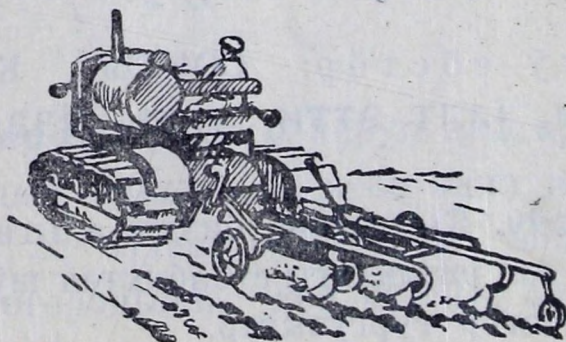
болорым.

Бензин уруп аларым,

өрө учуп чыгарым.

95 таскаду. Бу јурукты көрүп алыгар. Кыраны кем сүрүп јат? Тракторист кыраны неле сүрүп јат?

96 таскаду. Кем нени эдип јат? деп суракка көргүзү аайынча каруу беригер.

Ўредүчи нени эдип јат?—Ўредүчи үредип јат.

Ўренчик нени эдип јат?—

Врач нени эдип јат?—

Сапожник нени эдип јат?—

Јурукчы нени эдип јат?—

97 таскаду. Башка-башка тындулар канайда үнденип турганын айдып береле, бичип алыгар.

Уй . . . . Ат . . . . Кой . . . . Ийт . . . .
Бөрү . . . . Айу . . . .

Керектү сөстөр: киштеп јат, үрүп јат, мөөрөп јат, огурып јат, маарап јат, улуп јат.

98 таскаду. Бичип алыгар; точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

Тенгери . . . . Салкын . . . . Јалкын . . . .
Күкүрт . . . . Јанмыр . . . . Суучактар . . . .

Керектү сөстөр: сокты, күркүреди, булутанды, јалт этти, акты, јаады.

99 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына он јанындагы столбиктен шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

Одунды малтала	арчыыр
Кийимди щёткала	јарар
Тураны черетле	кечер
Сууны кемеле	черетеер

Школдын огородында.

100 таскаду. Јурукты көрүп алыгар. Ондо канча бала? Олордын кажызы ла нени эдип јат? Олордын өбөкөлөрүн ле аттарын бойыгар сананып табала, „Школдын огородында“ деп куучын айдып беригер.

Сөзликле өткүрер иш.

7-чи иш. Журуктарды көрөлө, эрмектерди кычырыгар.

Жаш ... болгон.
Ол энезинен ырады.

Ачап ... качан ок мында
турды, калыырга белең болды.
Je бее кулунын аргадап алды.

1. Керектү сөстөрдү
сөзликтен таап алыгар.
Олор канайда бичилип
турганын ундубагар.

2. Бичиир тушта точ-
калардын ордына ол сөс-
төрдү тургузыгар.

101 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар.

1. Түнде **со...к** түшти. 2. **Анч... ти...инг** андады. 3. **Ба...рчык, том...ртка** ла **кү...-ле**—куштар. 4. Кышкыда жылу **ки...им** керек. 5. **Кул...н** киштеди. 6. Аркада **бөр... улуды.**

Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

102 таскаду. Куучынды журук аайынча оног ары айдыгар.

Баарчыктар учуп келгени.

Жас келди. Кар кайылат...

12 §. Предметтердин аңылу темдектери.

Жалаң жерде өзөтөн
күзүңи деп чечегим,
чанкыр жараш көзингле
мени незин көрөдін?
Майдың **айас** күнинде
нени айдып турадың?
Койу өлөң төзинде
бажың неге жайкайдың?

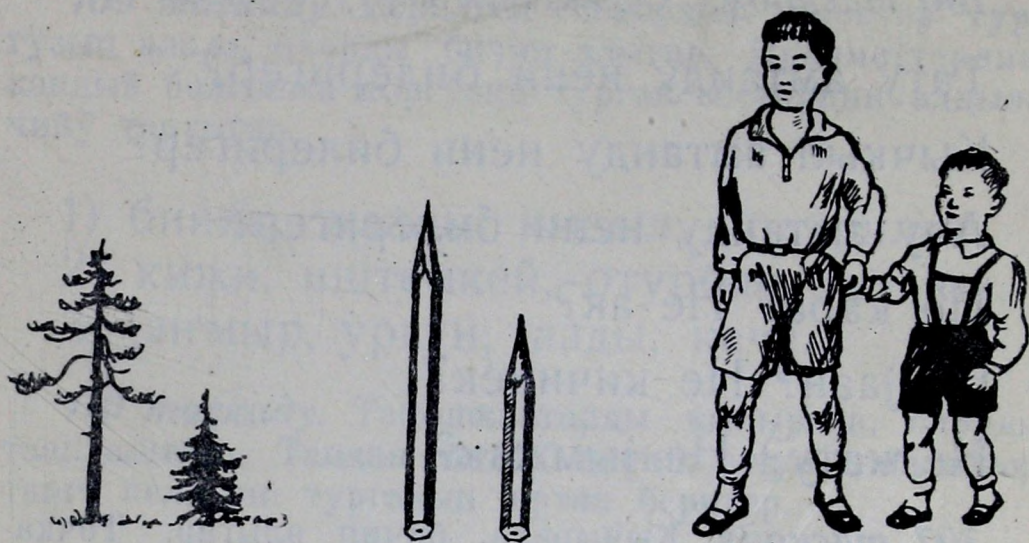

103 таскаду. Стихти кычырала, оның сөстөриле мындый сурактарга каруу беригер:

Кандый жерде өзөтөн? Кандый көзингле?
Майдың кандый күнинде? Кандый өлөң
төзинде?

Кандый предмет деп жартап койгон
болзо, оны таныырга жеңил.

104 таскаду. Журуктарды көрөлө, олардо кандый предметтер журапканын айдып беригер. Оның кийининде предметтердин кандый болгонын көргүзип турган сөстөрдү предметтердин аттарыла кожо бичип алыгар.

Бийик. Жабыс. Узун. Кыска. Жаан. Кичинек.

К ө р г ү з ү . Бийик чиби. Жабыс чиби.

105 таскаду. Эрмектерди учына жетире айдала, онын кийининде учына жетире бичип алыгар. Точкалардын ордына *онг жанындагы столбиктен сурактар аайынча керектү сөстөр тургузыгар. Сурактарды ла скобкаларды бичибегер.

Кар (кандый?)	кара
Көмүр (кандый?)	ак
Сахар (кандый?)	ачу
Мырс (кандый?)	тату
Тош (кандый?)	изү
От (кандый?)	соок

106 таскаду. Сурактарга каруу беригер:

Тату амтанду нени билеригер?

Кычкыл амтанду нени билеригер?

Ачу амтанду нени билеригер?

Не кара? Не ак?

Не жаан? Не кичинек?

Не кату? Не јымжак?

107 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына он јанындагы столбиктен шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

1. Айу ... , койон дезде	јаан
2. Таш ... , јастык дезде	кичинек
3. Тоормош ... , шыйдам	јымжак
дезе	кату
	чичке
	јоон

108 таскаду. Точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузып, әрмектерди бичип алыгар.

1. ... јер эриди, ... туман јайылды. 2. Чычканга киске де ... ан. 3. Бисте ... уй бар. 4. Оттын ... јалбыжы ыраактан көрүнди.

Керектү сөстөр: боро, коркушту, јаскы, кызыл, күрен.

109 таскаду. Берилген сөстөрдөн эрмектер тургузып алала, оларды бичип алыгар. Предметтердин кандый болгону кӱргүзип турган сөстөрдиг алдыла чийӱ тартыгар.

- 1) бийик, мааны, кызыл, кӱдӱрилет.
- 2) кижиги, иштемкей, отурбас, иш жок.
- 3) жанмыр, ургун, жаады, кече.

110 таскаду. Табышкактарды кычырала, оларды таап алыгар. Тапкан сөстөр ненин учун табышкактарга келишип турганын жартап беригер.

1. Кызыл, тату, жараш жытту, жерге жаба ӱзӱт.

2. Узун мойынду, кызыл табашту, такымынган тиштезе — кайа кӱрбӱй качарын.

3. Жерди ак кийис бӱркеди.

Табар сӱстӱр: жылек, кар, кас.

Сӱзликке ӱткӱрер иш.

8-чи иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сӱстӱр тургузатанын айдып беригер.

Бисте колхозтор. Ондо ... иштеп турулар.

Ондо жӱптӱ иш, ондо жакшы ...

1. Ол сӱстӱрди сӱзликтег таап алыгар. Олор канайда бичилип турганын ундубагар.

2. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектӱ сӱстӱр тургузыгар.

13 §. Э ле е буквалар.

Эртен тура.

Јенгил эзин эртен тура
агаш бүриле ойноды.
Эдил үндү кушкаштар
күн башталганын жарлады.

Алтай тилде э буква качан да болзо сөстин бажында бичилер: элик; е буква дезе сөстин ортозында ла учында бичилер: кеме.

111 таскаду. Бичиир тушта э ле е буквалу сөстөрдү үйелери аайынча бөлүп салыгар.

Энир кирди. Эбиреде турган туулар бүрүнкүйлене берди. Деревнеде оттор күйди. Улус иштег жанды. Балдардын энелери курсак асты.

112 таскаду. Бичип алала, э букваныг алдыла бир чийүчек, е букваныг алдыла эки чийүчек тартыгар.

1. Башкүн Эмил эки элик аткан. 2. Бистинг айылдыг кийин жанында теректер ле кайындар өзөт. 3. Эжиктинг жанында эчки турган.

Алтай тилге кирген сөстөрдө э буква сөстин бажында да, ортозында да бичилер: этаж, этажерка, аэродром.

14 §. й буква.

кайчы	ай	кайың
койчы	өй	кийим

Й табыш сөстинг үйезин бүдүрбей
жат: **туй-гак, ка-йың**. Онын учун й
буква **туйук** буква деп адалат.

113 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Жалакай жүректү, ойгор сагышту
башчыбыс улу најылык төзөди.
Бистинг ороондо бастыра албаты,
жангыс биледий, нак жадыры.

й буквалу сөстөрдинг алдыла чийү тартыгар.

114 таскаду. Озо баштап учында й буквалу сөс-
төрди, онын кийининде ортозында й буквалу сөс-
төрдү бичип алыгар.

Чөйгөн. Чай. Тайга. Кей.
Каймак. Карагай. Иштемкей.
Кий. Ойно. Кыйгыр. Оройтыба.
Койчы. Кой. Чой. Чейдем.

115 таскаду. 114 таскадуданг үйелерине бөлүлгө-
дий сөстөрдү алып, үйелери аайынча бөлүп, бичип
алыгар.

116 таскаду. Бичип алала, й букванын ла онын кийининде турган үндү букванын алдыла чийү тартыгар. Ол сөстөрди үйелерине кавайда бөлүйтенин айдып беригер.

1. Колхозчылар кийис басты. 2. Петя бийик кайында күртүк отурганын көрди. 3. Айунын балдары ойын баштадылар. 4. Кенетийин куйун табарды. 5. Кайырчак бектү болгон.

15 §. Үренгенин катап көрөри.

117 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Түш узады түн кыскарды күннин чогы кожулды күнет жерлер карара берди баарчыктар учуп келди

Бу эрмектерди бичип алыгар. Керектү жерге точка тургузыгар.

118 таскаду. Он жанындагы столбиктеги сөстөрди жарт айдып кычырыгар.

Жаскыда улус малды одорго	айдар
Таадам биске озогы куучын	айдаар
Кичинек Миша үйде	артаар
Көзин чеберлебес кижини	
көзинен	артар

Бичиир тушта точкалардын ордына он жанындагы столбиктен керектү сөстөр тургузыгар.

119 таскаду. Мында айдылган тындуларды кандый деп айдарга жараар? Сурактарга каруу берип, эрмектерди бичип алыгар. Скобкаларды ла сурактарды бичибегер.

Түлкү (кандый?) ... Шонкор (кандый?) ... Тийинг (кандый?) ... Бөрү (кандый?) ... Койон (кандый?) ...

Керектү сөстөр: учкур, коркунчак, ачап, сүмелү, чыйрак.

120 таскаду. Кычырала, үндү табыштан башталган сөстөрдү айдып беригер.

1. Ада. Карындаш. Эне. Эје. Сыйын.
2. Одор. Мал. Өлөн. Теке.
3. Арбуз. Чалкан. Огурчын. Картошко.

121 таскаду. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдү үйелерине бөлүп салыгар.

Орой энгирде јоткон
көзнөк өткүре күүледі.
Энези уулын јайкап,
араай кожондоды.

122 таскаду. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдү бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Мунг станциялар
ижин баштайт,
город, деревне
отторло јалтырайт.

Сөзликле өткүрер иш.

9-чы иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

Бисте фабрикалар ла ... . Ондо жөптү иш өдүп жат. Бистинг ... планын ажыра бүдүрөт.

1. Керектү сөстөр тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

2. Ол сөстөр канайда бичилип турганын унду-багар.

123 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

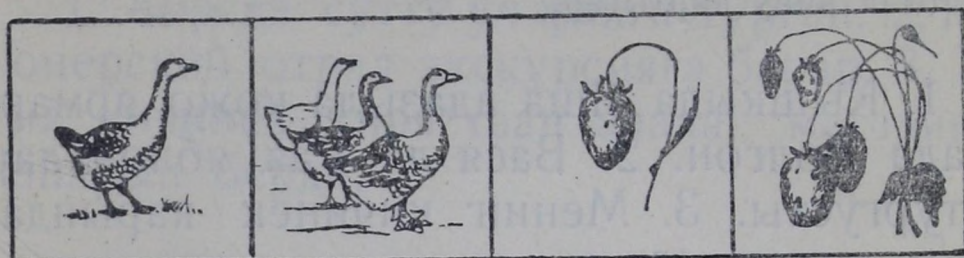
1. Бистинг аш салган јаландарда бийик түж...м бүдер. Колхозч...лар эрчимдү, јакшы иштенет.

2. Ишке барар өй јетти. Ишмекч...лер 3...водко баргылайт.

123 таскаду. Кычырыгар. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдү бир јолдон экинчи јолго көчүрөри аайынча бөлүп салыгар.

Аштын түжүми—ийде,
аштын түжүми—ат-нере,
аштын түжүмин көдүрген кижиге—
чактын. чакка мак!

16 §. Жаңыс предмет ле бир канча предметтер.

Кас.   Кастар.   Жилек.   Жилектер.

кулун		кулундар
чечек		чечектер

125 таскаду. Кажы ла сөс жаңыс предметти көргүзөр эдип, сөстөрди көргүзү аайынча кубултала, бичип алыгар.

Кулундар—кулун. Бозулар—... . Эчкилер—... . Койлор—... .

Талдар—... . Чибилер—... . Теректер—... . Мөштөр—... .

126 таскаду. Кажы ла сөс бир канча предметтерди көргүзөр эдип, берилген сөстөрди канайда айдар керек?

Чалканчак—чалканчактар. Кандык—... . Чечек—... .

Тура—... . Сарай—... . Кажаган—... .

Чымыл—... . Коңус—... . Адару—... .

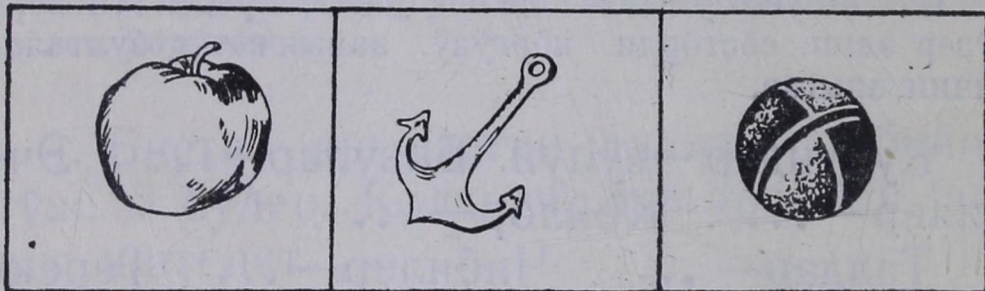
Сөстөрди көргүзү аайынча кубултып, бичип алыгар.

17 §. Я буквалу сөстөр.

127 таскаду. Бичип алала, я буквалу сөстөрдиг алдыла чийү тартыгар.

1. Кышкыда Яша адазыла кожо ярмаркада болгон. 2. Вася ла Рая яблонялар отургусты. 3. Мениг кичинек карындажым ясляга жүрет.

128 таскаду. Сөстөрдиг журуктардыг турганы аайынча бичип алала, я букваныг алдыла чийү тартыгар.

Мячик.

Яблоко.

Якорь.

Бичиир тушта точкалардыг ордына я буквалу сөстөрдиг тургузыгар.

Зояга энези тату ... садып берди.

Ваня столдыг үстүнде тегерик ... жатканын көрүп ийди.

129 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Я букванын алдыла чийү тартыгар.

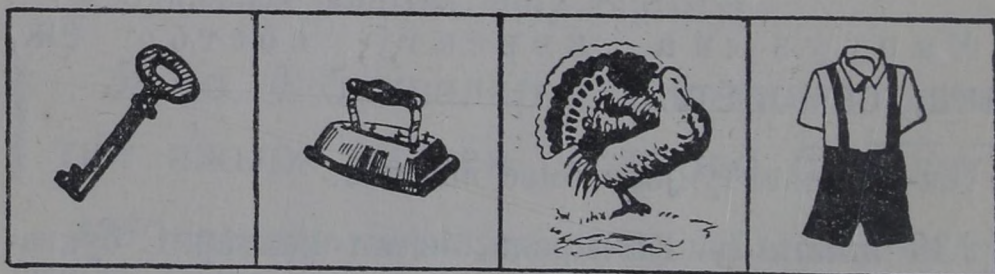
1. Абрада сүттү үч фляга турган. 2. Пионерский отряд экскурсияга барар. 3. Тая кичинек гиря таап алала, магазинге апарып берди.

18 §. Ю буквалу сөстөр.

130 таскаду. Кычырыгар. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдө ю букванын алдыла чийү тартыгар.

Люба ла Юра ойнодылар. Люба наадайына юбка көктөди. Юра десе кроликке брюква берди.

131 таскаду. Сөстөрдү журуктардын турганы аайынча бичип алыгар. Ю букванын алдыла чийү тартыгар.

Индюк. Костюм.
Ключ. Утюг.

Бичиир тушта точкалардын ордына ю буквалу сөстөр тургузыгар.

Айылдын јанында кызыл тумчукту...
базып јүрген.

... удабай изий берди.

Юля... алала, замоқты ачып ийди.

19 §. Ё буквалу сөстөр.

132 таскаду. Сөстөрдн јуруктардын турганы аайынча бичип алыгар. Ё букванын алдыла чийү тартыгар.

Бу ... .

Бу ... .

Бу ... .

Карузына керектү сөстөр: ёж,
ёлка, самолёт.

Ёж—тегенектү јаан эмес анычак.

133 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Ё буква-
лу сөстөрдн алдыла чийү тартыгар.

Костя лётчик болор. Ол самолётло
учуп јүрер. Витя пулемётчик болор.

Олор Төрөлибистинг грандарын коруур.
Серёжа комбайнер болор. Ол комбайн-
ла аш жуунадар.

134 таскаду. Озо баштап кызычактардын атта-
рын, онын кийининде уулчактардын аттарын бичип
алыгар. Ё букванын алдыла чийү тартыгар.

Алёша, Алёна, Стёпа, Серёжа, Лёля,
Лёва, Лёня, Пётр, Сёма, Фёдор.

135 таскаду. Бичиир тушта точкалардын орды-
на онг јанындагы столбиктен сөстөр тургузыгар.

Күскиде ... ла ... агаш ор-
тозында болгондор.

самолёт

Олор јыраанын төзинде ...
отурганын көрдилер.

Сёма

Балдарды сезеле, ... болчок-
тоно берди.

Лёня

Теңериле ... учуп баратка-
нын ... озо көрди.

ёж

Ё букванын алдыла чийү тартыгар.

|| Я, ю, ё буквалар алтай тилге орус ||
|| тил ажыра кирген сөстөрдө бичилет. ||

136 таскаду. Берилген сөстөрдөг эрмектер тур-
гузала, бичип алыгар.

- 1) огородто, одогон, кызычак, свёкла.
- 2) костюм, меге, јаны, энем, көктөгөн.
- 3) садында, школдын, өзөт, яблонялар.

Сөзликле өткүрер иш.

10-чы иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

Столдо кичинек ... турган. Чейнеш оноң ... ле ... алала, ыртык чулугын жамады.

1. Керектү сөстөр тургузып, эрмектерди жетире бичип алыгар.

2. Ол сөстөр канайда бичилип турганын унду-багар.

20 §. Щ буквалу сөстөр.

Щетка.

Плащ.

137 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Щ букванын алдыла чийү тартыгар.

1. Сазондо кийим арчыыр щетка бар. Ол кийимин щеткала арчыйт. Ондо тиш арчыыр щетка база бар. Онын тиштери качан да ару.

2. Койчы Щепкин плащ садып алган.

Сурактарга каруу беригер.

Кандый щёткалар бар?

Олор неге керектү?

Плащ неге керектү?

138 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар. Щ буквалу сөстөрдиг алдыла чийү тартыгар.

1. Миша ... деп балык тудуп алды.

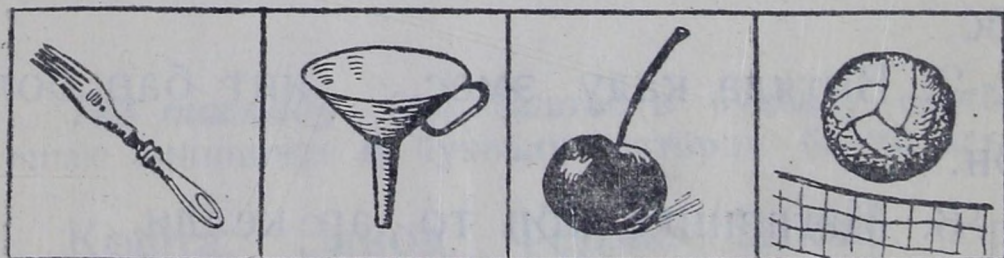
2. Москвада Кызыл ... бар.

3. ... жакшы үренип жат.

Керектү сөстөр: Щеголеева, лещ, площадь.

21 §. В буквалу сөстөр.

Вилка. Воронка. Вишня. Волейбол.

139 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

1. Ваня, Витя ла Вера ... ойнодылар.
2. Вася балдарды ... деп јилекле күндүледи.
3. Ваня ... алала, лампага керосин урды.
4. Темир ... тарелкада јадыры.

В букванын алдыла чийү тартыгар.

140 таскаду. Озо баштап **в** буквалу сөстөрдү, онын кийининде **б** буквалу сөстөрдү бичип алыгар. **В** букванын алдыла чийү тартыгар.

Бригада. Квартира. Лавка. Јабу. Кувшин. Кабай. Квашня. Вожатый. Модоров. Балтырган. Кавалерия. Кобук. Вазелин.

141 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү буква тургузыгар: **в** эмезе **б**.

1. ...инт — балу тагарга керектү бөс.
2. Витяда каду эмес, ...инт бар болгон.
3. Магазинге көп то...ар келди.
4. Боря кандый ла суракка каруу та...ар.

22 §. Ф буквалу сөстөр.

142 таскаду. Сурактарга толо каруулар бичигер.
Ф букваның алдыла чийү тартыгар.

Афоня.

Феня.

Фира.

Кемниң айылында телефон? Кемде фартук? Кемде флажок?

Кем телефонло куучындайт?

Кем фартук кийет?

Кем флажок тудунып алган?

К ö р г ү з ү.

Афоняның айылында телефон.

143 таскаду. Озо баштап в буквалу сөстөрди, онын кийининде ф буквалу сөстөрди бичип алыгар.

Кофта. Завод. Ферма. Шкаф. Врач.
Фартук. Вова. Филипп. Шофёр. Вена.
Туфля. Совхоз. Свёкла. Фабрика. Букварь.

23 §. X буквалу сөстөр.

Халат.

Сахар.

Хлопок.

144 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

1. Врач апагаш ... кийип алды.
2. Изү жерде ... өзөт. Онон жүзүн-жүүр бөстөр эдип жадылар.
3. Эжем магазиннен ... экелди.

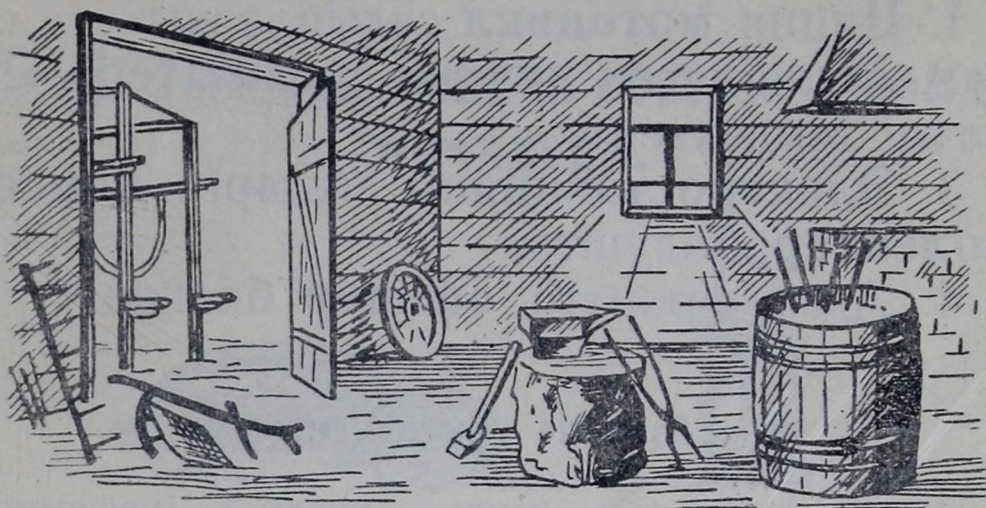
X буквалу сөстөрдиг алдыла чийү тартыгар.

145 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. X букванын алдыла чийү тартыгар.

Совхоз.

Бистен ыраак јокто совхоз бар. Ондо менин агам Захар иштейт. Ол азыйда пароходто иштеген. Эмди ол механик.

24 §. Ц буквалу сөстөр.

141 таскаду. Кычырыгар.

Кузница.

Бистинг колхозто жаан кузница бар. Скворцов өбөгөн кузнец. Онын болушчызы Сеницын. Олордын күнүн сайын бүдүрген нормазы жүс процент ле онон до ажыра болуп жат.

Бичиир тушта ц буквалу сөстөрдиг алдыла чийү тартыгар.

Щ, в, ф, х, ц буквалар алтай тилге орус тил ажыра кирген. сөстөрдө бичилет.

147 таскаду. Карарта базылган сөстөрдү чынчиге айдып, кычырыгар. Бичип алала, ц букванын алдыла чийү тартыгар.

1. **Цицин мотоцикл** садып алды.
2. Нуль деген **цифра** предметтер чек жогын темдектейт.
3. **Электростанцияны** тударга **комсомолецтер** болушты.
4. Адам фронтто **офицер** болгон.

Сөзликле өткүрер иш.

11-чи иш. Журукта кандый предмет јуралганын айдып беригер. Эрмектерди кычырыгар.

Бу үредүге керектү неме — . . . . .

Ого . . . уруп јадылар.

1. Точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын сөзликтен көрүгер. Олор канайда бичилип турганын ундубагар.

2. Бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар. Ол сөстөрдү үйелерине бөлүп салыгар.

148 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгер.

1. Нина тетрадьтарын столдын **кай...рчагына** сугуп койды.

2. Чиби, јойгон, карагай, мөш, тыт—
и...не бүрлү агаштар.

3. Пыйма жамаарга жоон уч...к керек.

25 §. Јымжак темдек сөстинг учында бичилери.

Автомобиль.

Фонарь.

Карындаш ла сыйын.

Игорь бойының кичинек сыйынын тын сүүп јат. Ол ого букварь ла тетрадь сыйлап берген. Ол сыйынын кычырарга үредип, мынайда айдат: фо-нарь, ав-то-мо-биль.

|| Ъ (јымжак темдек) деп буква кан-
дый да табышты темдектебей јат. ||

Сөстинг учында јымжак темдек оноң озо турган туйук табыштын јымжак айдыларын көргүзет: фонарь, автомо-
биль.

149 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Ъ деп буквалу сөстөрдин алдыла чийү тартыгар.

1. Мен огородто фасоль отургустым.
2. Энези кичинек балазына кисель берди.
3. Морковь—огородтын ажы.
4. Столдын үстүнде тетрадь ла букварь жадыры.

150 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Ъ деп букванын ла оног озо турган туйук букванын алдыла чийү тартыгар.

1. Лагерь суунун жаказында турган.
2. Федянын адазы „Москвич“ деп автомобиль садып алган.
3. Бистин огородто морковь, согоно, фасоль өзөт.
4. Артель планын ажыра бүдүрет.

151 таскаду. Кычырала, Ъ деп буквалу сөстөрдн айдып беригер.

Жылда төрт өй бар: кыш, јас, јай, күс.
Жылдын кажы ла өйинде айлар бар.

Кышкы айлар: декабрь, январь, февраль.

Јаскы айлар: март, апрель, май.

Јайгы айлар: июнь, июль, август.

Күски айлар: сентябрь, октябрь, ноябрь.

Сөзликле өткүрер иш.

12-чи иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөрдн тургузатанын айдып беригер. Сөзликтен көрүп алыгар.

Баштапкы кышкы ай—... . Оны ээчий...
барат, онын кийининде дезе... . Жаскы
айлар: март, ... ле май.

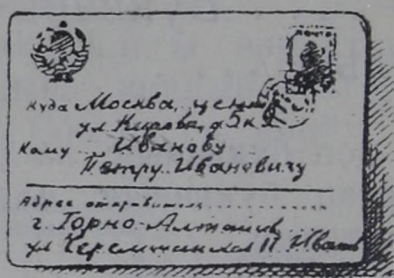
1. Керектү сөстөр тургузып,
бичип алыгар.

2. Ол сөстөр канай-
да бичилип турга-
нын ундубагар.

26 §. Жымжак темдек сөстинг ортозында бичилери.

Пальто.

Письмо.

Сөстинг ортозында жымжак темдек
онон озо турган туйук табыштын
жымжак айдыларын көргүзөт: пальто,
письмо.

152 таскаду. Карарта базылган сөстөрдү чын-чи-
ке айдып, эрмектерди кычырыгар. Бичиир тушта ь

деп букваныг ла оног озо турган букваныг алдыла чийү тартыгар.

1. **Физкультура** кижининг су-кадыгын тындыдат.

2. Балдар јайгыда пионерский **лагерьге** барды.

3. **Понедельник**—неделенин баштапкы күни.

4. Черүдеги агамнанг **письмо** келди.

153 таскаду. Сөстөрди көргүзү аайынча бичип алыгар.

Фонарь—фонарьлар. Тетрадь—.... Медаль—.... Букварь—.... Артель—.... Шинель—....

1. **ь** деп букваныг ла оног озо турган букваныг алдыла чийү тартыгар.

2. Онын кийининде **тетрадьтар, медальдар, букварьлар, шинельдер** деп сөстөрдинг болужыла эрмектер сананып алыгар.

Сөсти бир јолдон экинчи јолго көчүрер тушта **ь** деп букваны оног озо турган буквадан айрырга јарабас: **аль-бом.**

154 таскаду. Бичиир тушта **ь** деп буквалу сөстөрди бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Пальто. Сельпо. Больница. Физкультура. Письмо. Школьник. Понедельник.

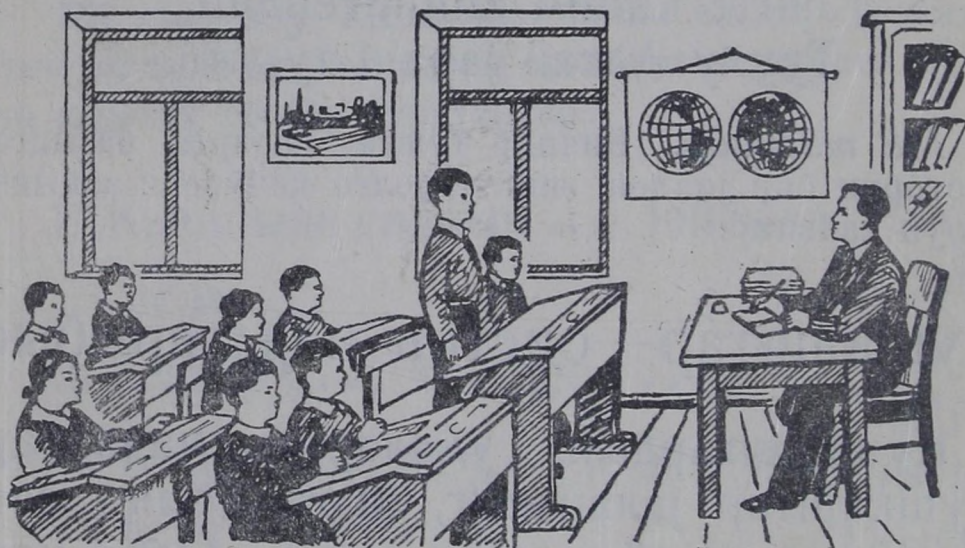
К о р г ү з ү. Паль-то. По-недельник, понедельник, понедельник.

155 таскаду. Бичиир тушта ь деп букваду сөстөрди бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

1. Игорьго энези апельсин берди. 2. Ольгада јараш альбом бар. 3. Чернильница столдын үстүнде туру. 4. Синька—бөстөрди будуурга керектү көк будук.

Сөзликле өткүрер иш.

13-чи иш. Јуруктын алдындагы эрмектерди кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөрди тургузатанын айдып беригер. Сөзликтег көрүп алыгар.

Бу . . . . Бу класста . . . үредип јат.

156 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

1. Март суулу, **апрел...** өлөңдү. 2. Жылды **...нварь** баштайт, **д...кабрь** учына жетирет. 3. **Феврал...**да **со...к** чугулданат.

27 §. Бастыра жыл туркунына үренгенин катап көрөри.

157 таскаду. Бичип алала, үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Жастын келгенине сүүнгендий,
суулар шуулап төмөн агат.
Жаңы кийим кийингендий,
Туулу Алтай жараш турат.

158 таскаду. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Кушкаштар—бистин најыларыбыс.

Кушкаштардын уйаларын чачпагар. Кушкаштар жалаңнын, **огородтын**, садтын **ижемчилү** коручылары. Олор каршулу курт-конустарды жоголтот. Кушкаштарга **тийбегер**, оларды чеберлегер!

159 таскаду. Кем? деп суракка каруу берип турган предметтердин аттарын чыгара бичип алыгар.

Салкын. Үренчик. Кол. Трактор. Тракторист. Механик. Уулчак. Кушкаш. Теермен. Кузнец. Теке. Мойын. Кызычак. Ұкү. Түлкү. Лётчик. Адаручы. Мал. Киш. Шофёр. Врач. Таан.

160 таскаду. Не? деп суракка каруу берип турган предметтердин аттарын чыгара бичип алыгар.

Сапожник. Кайырчак. Ишмекчи. Тийин. Жалбырак. Шахтёр. Томуртка. Завод. Бала. Обөгөн. Камду. Бачыртка. Балыкчы. Балык. Бөрү. Ишчи. Агроном. Бинокль. Площадь. Эчки. Виноград. Пионер.

161 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына он жанындагы столбиктен шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

1. Кышкыда салкын ... , жайгыда	жылу	
дезе		соок
2. Сахар ... , тус дезе		ачу
3. Кышкыда күн ... , жайгыда	тату	
дезе		узун
	кыска	

Туйук буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Кастарды өчөштирбе!

162 таскаду. Журукты ајыктап көрөлө, ондо не болгонын куучындап беригер.

163 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына слердин дежурныйлардын өбөкөлөрүн ле аттарын бичигер.

Бистинг дежурныйлар.

Понедельникте бисте ... .. дежурить эдер. Вторникте ... .. дежурить эдер, средада дезе—... ..

164 таскаду. Мынын алдындагы таскадуда баштаган ишти учына јетирип салыгар.

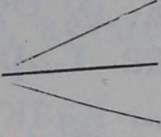
Четвергте ... .. дежурить эдер, пятницада—... .., субботто дезе—... ..

165 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына балдардын аттарын ла ийттинг чоло адын тургузыгар.

Кичинек . . . ла онын сыйыны . . . меесте болгондор. Олорло кожо . . . деп ийт болгон. Балдар јилек тергендер.

166 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына уулчактын адын тургузыгар. Суракты ла скобкаларды бичибегер.

(Кем?) . . . оромло бараткан.
школго келген.
класска кирген.

167 таскаду. Кычырала, кажы ла сөстө канча үйе барын айдып беригер.

1. Сагыскан. Томуртка. Бачыртка. Ёренчи. Тарал.

2. Ишмекчилер. Завод. Пальто. Түжүм.

3. Ёренчик. Ангчы. Тийинг. Чернильница. Чернила.

Бичиир тушта сөстөрдди бир јолдонг экинчи јолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Сөзликле өткүрер иш.

14-чи иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгер.

. . . чыйкылдайт, . . . каактайт.

Ак мыкынду . . . шайрап јат.

... ончо кушкаштардан артык кожондойт.

1. Керектү сөстөр тургузала, эрмектерди бичип алыгар.

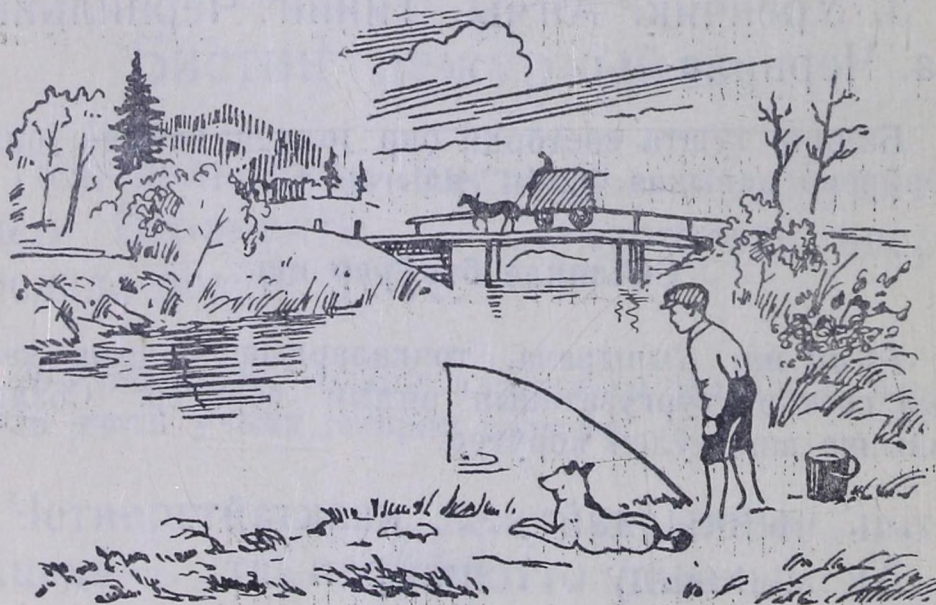
2. Ол сөстөр канайда бичилип турганын ундубагар.

168 таскаду. Точкалардын ордына керектү буквалар тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

1. **Ўред...чи** класс жаар барды. 2. **Куч...-йак** чеденде отурды. 3. Вол...дя ла Л...ня кай...ннын будагында **т...рчык** отурганын көрдилер. 4. **Карга...** каактап ийеле, уча берди.

Карарта базылган сөстөрдү чын бичип алдыгар ба, жок по, сөзликтен көрүгер.

169 таскаду. Журукты көрөлө, ондо кандый предметтер барын айдып беригер. Предметтердин аттарын бичип алыгар.

170 таскаду. Кычырала, мында канча эрмектер барын айдып беригер.

Јас.

Кар кайылат суучактар агат изү јерден кушкаштар учуп келдилер баарчыктар кожондойт колхоз аш саларга белетенет јаскыда балдарга сүүнчилү.

171 таскаду. Јурукты ајыктап көрүгер. Сурактарга каруу береле, куучын тургузып алыгар.

Сурактар.

Түлкү нени көрүп ийди?

Ёж канайтты?

Болчоктонып алган ёжты түлкү кай-
даар тоголотты?

Ёж сууда ненин учун болчоктонып
болбос?

Түлкү ёжты канайдар?

Кулугур түлкүдө төртөн эки эп-сүмө.

172 таскаду. Оң жанындагы столбиктеги сөстөрдү чын-чике кычырыгар.

1. Лёня көп ... билетен болгон. Эртең Чейнеш клубта	кожондоор кожондор
2. Ол бойынын төрөл колхозында ... . Билип ал: ... ончозы жакшы.	иштер иштеер
3. Сууны жакалай ... турган. Эреши жайыда биске	айылдаар айылдар

Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

173 таскаду. Берилген сөстөрдүн эрмектер тургузала, бичип алыгар.

- 1) кыш, өтти, соок.
- 2) күн, чалыйт, жаскы.
- 3) көрдилер, балдар, бачыртканы, баштапкы.

174 таскаду. Кычырала, точкалардын ордына кандый букваны тургузатанын айдып беригер.

Шул...гин Петя жаанына пис...мо бичиди. Кичинек карындажы Игор... мар-

ка жапшырды. Сыйыны Ол...га пис...моны
почтовый кайырчакка салып ийди.

Бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү буква тургузыгар.

175 таскаду. Кычырыгар. Онын кийининде й
буквалу сөстөрди чыгара бичип алала, бир жолдон
экинчи жолго көчүрери аайынча бөлүп салыгар.

Көк тенгери жараш жалтырайт.

Агаштар, жун жабынгандый,

жажарат.

Бойынын уйазынан адарулар

чыгып,

жемзеп, ыраак жаланга учкулайт.

Бүктер кургайт, чечектер жайылат.

Торчык түнде кожонун баштайт.

176 таскаду. Кычырала, точкалардын ордына
кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер.

Боря ла Катя.

(Кем ?) ... ла (кем ?) ... мячик ойно-
дылар. (Не ?) ... өлөннинг ортозына
түшти. (Кем ?) ... ла (кем?) ... оны бе-
диредилер. (Кем?) ... бедиреген—таппа-
ган. (Кем?) ... (нени?) ... таап алды.

1. Бичип алыгар. Точкалар-
дын ордына керектү сөстөр
тургузыгар. Сурактарды ла
скобкаларды бичибегер.

2. Я букванын ла
онон озо турган
букванын алдыла
чийү тартыгар.

177 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буква тургузыгар: у эмезе ю.

1. Н...ра Ш...рага р...чка берди. 2. Л...ся ут...гла кийим түзетти. 3. Л...шада жаңы кост...м бар. 4. Л...чинага анчадала карагай одун жарамыкту.

178 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буква тургузыгар: е эмезе ё.

1. Л...ня жаңы жылда ...лкада болгон. 2. Л...на св...кла одогон. 3. Ф...ня ла Ст...па самол...т көрдилер. 4. Ал...ша кийим арчыыр ш...тка садып алды.

Суракка каруу беригер.

Я, ю, ё буквалар кандый сөстөрдө бичилет?

179 таскаду. Сурактарга каруу береле, эрмектер бичип алыгар. В букванын алдыла бир чийү, ф букванын алдыла эки чийү тартыгар.

Фасоль ло морковь кайда өзөт?

Врач кайда иштеп жат?

Товар кайда бар?

Автобусты кем баштайт?

Виноград кайда өзөт?

Каруузына керектү сөстөр: больницада, лавкада, садта, шофёр, огородто.

180 таскаду. Озо баштап **ц** буквалу сөстөрдү, онын кийининде **х** буквалу, онын кийининде десе **щ** буквалу сөстөрдү бичип алыгар.

Халат. Станция. Милиционер. Плащ. Совхоз. Площадь. Хомут. Механик. Кузница. Щётка. Хлопок. Кузнец. Лещ. Ощепков. Мотоцикл.

Суракка каруу беригер.

Х, ц, щ буквалар кандый сөстөрдө бичилет?

181 таскаду. Журуктарды көрөлө, сурактарга каруу беригер.

Сурактар.

Бу журуктардын кажызынын алдына „Кичеемкей эне“ деп бичиирге жараар?

Журуктардын кажызын „Баштапкы катап учуп чыкканы“ деп айдарга жараар?

„Кушкаш балдарына уйа жазап турганы“ деп кандый журукты адаарга жараар?

182 таскаду. Кычырала, бичип алыгар, онын
кийининде наизусть үренип алыгар.

Төрөл.

Ада-Төрөл јерим менин элбек,
агаш, јалан, суулар ондо көп.
Кизи јайым јүрүп јуртагадый,
ондый ороон өскө јерде јок!

Сөзлик.

1.

жалбырак

2.

ийик

3.

уулчак
үренчик

4.

кызычак
такаа

5.

соск
агчы
кийим
тийинг

6.

баарчык
күүле
томуртка

7.

кулун
бөрү

8.

колхозчылар
түжүм

9.

заводтор
ишмекчилер

10.

кайырчак
ийне
учук

11.

чернильница
чернила

12.

класс
үредүчи

13.

декабрь
январь
февраль
апрель

14.

кучыйак
каргаа
сагыскан
торчык

БАЖАЛЫКТАР

Табыштар ла буквалар керегинде үренгини катап көрөри.	3
Сөстин үйези	6
Ундү табыштар ла туйук табыштар	9
Сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрөри	13
Алтай алфавит	17
Сөс лө эрмек	19
Предмет ле онын адалган ады	52
Улустын адын ла өбөкөзин жаан буквадан баштап бичири	38
Тындулардын чолу адын жаан буквадан баштап бичири	44
Уренгини катап көрөри	47
Предметтердин действиелери	49
Предметтердин анылу темдектери	56
Э ле е буквалар	60
И буква.	61
Уренгини катап көрөри	62
Жаңыс предмет ле бир канча предметтер	65
Я буквалу сөстөр	66
Ю буквалу сөстөр	67
Ё буквалу сөстөр	68
Ш буквалу сөстөр	70
В буквалу сөстөр	71
Ф буквалу сөстөр	73
Х буквалу сөстөр	74
Ц буквалу сөстөр	75
Жымжак темдек сөстин учында бичилери	77
Жымжак темдек сөстин ортозында бичилери	79
Бастыра жыл туркунына үренгини катап көрөри	82

Капитон Андреевич Бедрев
„Грамматика алтайского языка 1 класса“

· На алтайском языке

* * *

Редактор *Н. П. Кучияк.*
Художественный редактор *В. А. Вуглак.*
Технический редактор *М. И. Тихтиевков.*
Корректор *М. Макошева.*

* * *

Сдано в набор 30/XII-56 г. Подписано к печати 31/I-57 г.
Формат 60×92 1/16. Объем 6 п. л. Уч.-изд. л. 6,5.
Тираж 2000 экз. Заказ № 1491. Цена 95 коп. Баазы 95 акча.

* * *

Горно-Алтайский книжный издательство.
15 №-лү типография. Горно-Алтайск город,
Сталинниг адыла адалган проспект, № 17.

14009

БААЗЫ 95 акче
ЦЕНА 95 коп.